Ogledalo

hrvatske slave

Tisak i naklada J. B. Stiflera u Varaždinu.

2165

Ogledalo hrvatske slave

ili

Mač i lovor-vienac

Junačka djela slavnih hrvatskih banova, vojvoda i drugih junaka

Slike iz hrvatske poviesti.

Priredio za hrvatski puk: Radivoj Zorić.

KNJIŽARA Z. I V. VASIĆA
ZAGREB.

Tisak i naklada J. B. Stiflera u Varaždinu.

PRVO POGLAVLJE.

Sudbonosni dani.

Narod hrvatski bio se je već i prije preko sto godina branio od velike turske sile, koja je sa svih strana navaljivala na njegovu djedovinu, ali u šestnajstom vieku postala je nevolja još i veća, jer je u tom vieku narod hrvatski dospio u strašnu dviestoljetnu borbu za narodni obstanak.

Turska sila bila se je u to doba po velikom caru Sulejmanu vinula na vrhunac svoje moći. Kad je ratoborni ovaj car izlazio na bojno polje, nije nikad poveo sa sobom manje od sto hiljada vojske, a što je mačem osvojio, to je po turskom pravu za uvieke imala biti zemlja prorokova namjestnika. Pokoriti sav kršćanski sviet, to je bio zadnji cilj silnomu tomu caru, kada je više puta sam glavom sa svom mogućom sjajnošću izilazio u srce Evrope na čelu strašnih svojih vojska.

Kršćanski sviet pako stajao je prema svemu tomu gotovo nemoćan. Na zapadu Evrope imali su narodi

druge brige pa se ni ganuli nisu, da bi proti Turčinu pružili kakovu pomoć, no čim je manja briga bila zapadnim kršćanskim narodima, kako turska sila u zemljama hrvatskim, ugarskim i austrijskim napreduje, tim je uža sveza nastajala medju Hrvatskom i tim zemljama za zajedničku obranu. Prema sporazumu sa tim zemljama imao je u to doba ban hrvatski pucanjem iz lumbarda i paljenjem vituljača naviestiti dolazak Turaka. Tako je iz Ribnika pukla lumbarda, da naviesti preko Metlike cieloj Kranjskoj, a od Drave se opet pucalo, da se naviesti s jedne strane u Štajersku a s druge u Ugarsku, odakle je opet glas dalje tekao u austrijske zemlje. To je u neku ruku bio savez medju susjednim tim zemljama, a za obranu ovoga saveza i za slavu kršćanstva stajao je hrvatski narod kao živ zid, pa su zahvalne susjedne zemlje Hrvatsku rado nazivale „predzidjem kršćanstva“. Hrvatska na skrajnim točkama toga saveza bila je dakako najviše izvržena te je zadobila najveće rane na narodnom tielu.

Bitkom kod Mohaća 29. kolovoza 1526. gdje je poginuo mladi ugarski i hrvatski kralj Ljudevit II i gdje su pored kralja pali i najmogućniji velikaši i biskupi Ugarske, pala je sva iztočna ravna Slavonija pod tursko gospodstvo. I kada se je razno glas, da je kralj na mohačkom polju poginuo, pobjegla je kraljica iz Budima a i narod stao je iz Ugarske bježati u susjedne zemlje. Isto tako se i hrvatski puk strašno uzrujao pa se je u mnogim krajevima već spremao, da ostavi domovinu. Na sreću prispio

je u taj čas ban Krsto Frankopan sa svojom vojskom u Zagreb, pa se time narod bar na vrieme umirio.

Turski car je medjutim već u mjesecu rujnu opet ostavio ugarsku zemlju a nekoliko stotina hiljada naroda potrla je na povratku njegova vojska. U isto doba pako poslao je veliki odjel svoje vojske pod grad Jajce, koji tada bio smatran kao najjači bedem čitave Hrvatske i koji je tek nedavno prije bio tako slavno obranjen po Krsti Frankopanu i Petru Kegleviću.

Grad Jajce je sada branio vojvoda Stjepan Grbonog sa malom njemačkom četom, koju je Ferdinand austrijski bio na pomoć dao Hrvatima. Deset dana razvaljivali su Turci iz topova zidine grada a Grbonog, nedobivajući ni odkud pomoći, morao je već deseti dan ugovarati s Turcima, koji su mu dopustili, da slobodno izadje sa svojom vojskom iz grada i da sobom ponese, što su konji ponesti mogli, no topove i sve teže oružje da ostavi u gradu. Tako je palo Jajce a odmah zatim padoše i drugi hrvatski gradovi uz rieku Vrbas. Time pako bila je Hrvatska na dvie strane Turcima otvorena. Na iztoku u Slavoniji ostali su sada u hrvatskim rukama na skrajnjim obroncima slavonskoga gorja pogranični gradovi Našice, Podgorač i Gorjane, na jugu izmedju Vrbasa i Save bilo je skoro sve tursko, a izmedju Save i Une sve nesigurno.

Smrću kralja Ljudevita ostala je i Hrvatska i Ugarska bez kralja. Za kraljestvo hrvatsko javili su se prosci sa više strana.

Već i prije mohačke bitke pozivao je turski car Sulejman Hrvate, da ga prime za svoga gospodara.

On im je obećavao, da će svakomu vratiti njegovu otčevinu, što ju je ma tko od njegove sile izgubio, a uz to im se je zaklinjao, da će čuvati i štititi sve stare njihove sloboštine, vjera njihova da će im ostati slobodna te da na svoju kršćansku braću ne će morati ratovati. Uz to im je i obećavao, da će njihovi ljudi kroz deset godina biti prosti od svake daće. Pri tom upućivao ih na mnoga ona kršćanska kraljestva, koja su pod njegovom vlasti, pak žive slobodno po svojoj vjeri i po svojim zakonima. Pored turskoga cara javila se i Mletačka, u to doba silna država, koja je od negda bila u savezu sa mnogim velikaškim hrvatskim rodovima.

Ona je pozivala Hrvate, da s njom stupe u obranbeni savez. a ona da će namicati novce, potrebne za uzdržavanje hrvatske vojske.

Hrvati su Turke i Mletčane odbili, a u isti mah javili su se za krunu ugarsko-hrvatsku dva jaka takmaca: Ferdinand nadvojvoda Austrijski i Ivan Zapolja vojvoda Erdeljski.

Ferdinand Austrijski, svak poginulog kralja Ljudevita, bio se je oženio sa sestrom njegovom Anom, a sestra njegova Marija bila je opet udata za Ljudevita. Po ugovoru što ga medju sobom sklopiše otac Ljudevitov kralj Vladislav i djed Ferdinandov car njemački Maksimilijan, imala je Ugarska, Hrvatska i Češka pripasti kući Habsburgovoj, ako bez djece umre Ljudevit, pa se je stoga sada nadao Ferdinand, da će po pravu toga ugovora bez zapreke sjesti na prestolje ovih zemalja.

Ferdinand, koji je bio odgojen u Španjolskoj, što su ju u to doba posjedovali Habsburgovci, dobio je g. 1522. u diobi sa bratom svojim Karlom, njemačkim carem, austrijske nasljedne zemlje. Došao je u te zemlje istom sada te je odnošaje ovih i susjednih zemalja malo poznavao.

Drugi opet, koji se je borio za ugarsko-hrvatsku krunu, bio je Ivan Zapolja, jedan od najbogatijih i najmoćnijih ugarskih velikaša. Već otac njegov, prvak i ljubimac ugarskoga plemstva, snovao je ozbiljno o tome, kako će si prvorodjenca svoga učiniti kraljem Ugarske.

A sada je skoro sve plemstvo ugarske uprlo svoje oči u toga najmoćnijega velikaša, svi su očekivali, da će on, domaći sin, podići i na novu slavu uzkrisiti starodrevno ugarsko kraljevstvo, a podjedno ga izbaviti od neprijatelja i od kralja tudjina. Proniknuti ljutom mržnjom proti Niemcima, svi su se nadali, da je sada nastupilo vrieme, gdje se je imao izvršiti onaj članak sabora od godine 1505. kojim se je odredjivalo, da Ugarska već nikada ne će primiti tudjina za kralja.

Ferdinand i Zapolja stali su se dakako i medju Hrvatima takmiti i otimati svaki za sebe. Ferdinand imao je sbog obrane nasljednih austrijskih zemalja u nekim hrvatskim gradovima na krajini svoje posade, a toj su vojsci bili zapovjednici vojvode Ivan Kacijaner i Nikola Jurišić. Krsto Frankopan, koji je u to doba u Hrvatskoj s one strane Kupe bio banom i glavnim vojvodom, stajao je nekoć u službi njemač

koga cara Maksimilijana, djeda Ferdinandova, pa je sada ovaj i Krstu zamolio, da mu bude u pomoć. Podjedno pako ovlastio je Kacijanera i Jurišića, da mu budu povjerenici na saboru hrvatskom a ujedno da za njega i njegov izbor oko hrvatske gospode porade. U rujnu iste godine sastao se sabor hrvatski u Koprivnici, ali nije izabrao Ferdinanda, nego je Krstu Frankopana proglasio upraviteljem i pokroviteljem gornje Hrvatske i susjednih ugarskih županija, gdje je u to doba još skoro sam hrvatski puk prebivao. Obćenito se mislilo, da Krsto Frankopan uzteže sa izborom, jer je sam išao za tim, da se učini kraljem.

U Ugarskoj su se medjutim razvijale stvari, kako je bilo očekivati. Zapolja bio je u mjesecu studenu u Stolnom Biogradu sa neizmjernim oduševljenjem jednoglasno izabran za kralja a dan iza toga okrunjen je i krunom sv. Stjepana.

I Ferdinand imao je u Ugarskoj stranku, koja je doduše bila malena, ali je uza sve to sada takodjer tražila, da palatin sazove sabor. Taj se je sabor sastao 15. prosinca 1526. u Požunu i tu je Ferdinand od maloga broja velikaša i nešto plemstva iz bližnjih županija izabran za kralja Ungarije. Na tom saboru, kojemu je takodjer prisustvovalo posebno poslanstvo iz Hrvatske, obećao je novoizabrani kralj, da će čuvati sloboštine naroda i braniti zemlju od Turaka te da će ga u tom pomagati i njemačko carstvo.

No čim je slabije stajala austrijska stranka u Ugarskoj, tim je jače radila u Hrvatskoj, gdje je,

osobito s one strane Kupe, imala iskrenih pristaša. Tu se nije zaboravljalo na to, da je Ferdinand Austrijski zemlju u najvećoj nevolji pomagao.

I tako se u Cetinu gradu kneza tržačkogoga Jurja Frankopana sakupiše po izbor gospoda i plemići hrvatski.

Grad Cetin bio je tada gotovo u središtu kraljestva hrvatskoga i mjesto dosta prostrano i napučeno, pa se u gospodskim kneževim dvorovima bez poteškoće moglo smjestiti kraljevo poslanstvo i sva ona sila plemstva i velikaša, što su došli onamo da biraju kralja. Našli su se tu na okupu Ivan Karlović knez Krbavski, kašnje ban hrvatski. Stjepan grof Blagajski, Nikola Zrinjski stariji, Juraj Frankopan Cetinski, Vuk i Krsto Frankopan Brinjski, biskup Kninski a pored ovih mnogi drugi plemići.

Na samu novu godinu 1527. stupili su poslanici Ferdinandovi pred sabranu hrvatsku gospodu te su stališima i redovima objavili Ferdinandovu poruku.

U njoj izjavlja Ferdinand, da je sa veseljem primio poslanike Hrvata, ali kako oni nisu imali punomoći, da sve potanje s njime ugovore, zato on sam preko svojih poslanika stupa pred stališe te ih moli, neka mu prisegnu vjernost kao svomu kralju, a on im se kraljevskom svojom riječju obvezuje, da će čuvati sva njihova prava, povlastice i sve starodrevne zakone, što su ih uživali pred prvašnjim svojim kraljevima. Konačno ih je pozivao, neka sva ta njegova obećanja prime tako, kano da je on sam medju njima. Na tu poruku odvratili su sakupljeni stališ

jednodušnim zaključkom, da oni primaju nadvojvodu Austrijskoga i kralja Češkoga Ferdinanda za svoga pravoga i zakonitoga kralja Hrvatskoga i njegovu ženu Anu za pravu i zakonitu kraljicu, a primaju ga osobito zato, što ih je on jedini izmedju kršćanskih kraljeva pomagao, da im Turčin nije oteo djedovinu te ih iztrgnuo iz saveza kršćanskih država.

Znameniti i sudbonosni ovaj čin obavljen je osobito svećano u crkvi sv. Marije cetinskoga samostana. Kraljevi poslanici primili su od sabranih velikaša i plemića prisegu vjernosti, a odmah iza toga navješćivalo je gruvanje topova i prangija svemu svietu, da je Hrvatska dobila Ferdinanda nadvojvodu Austrijskoga za kralja.

No ni liepi oni cetinski dani nisu prolazili bez težkih briga i smutnja. Stališe, što su se u Cetinu bili sakupili, morila je briga, što će sada raditi Krsto Frankopan, uz kojega je pristajala sva Hrvatska izmedju Save i Drave. Razdor u zemlji kao da je bio neizbježiv pa je u istinu doskora i nastupio.

DRUGO POGLAVLJE.

Kralj i protukralj.

Tri dana poslije, što je u gradu Cetinu izabran kraljem Ferdinand Austrijski. sastao se na poziv Krste Frankopana sabor u Dubravi te je Krstina stranka proglasila Ivana Zapolju kraljem Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Time je zavladao podpun razdor u Hrvatskoj.

Ferdinandu bila je dragocjena Hrvatska preko Kupe tamo do mora, što ju je za sad mogao zvati svojom, jer je u Ugarskoj, gdje je samo tri grada na granici mogao nazivati svojima, stvar njegova stajala slabo. Hrvatska je štitila njegove nasljedne zemlje a pored toga je i priečila, da Zapolja stupi u savez sa Italijom, s kojom se je habsburžki dom upravo sada nalazio u ratu. Ferdinand je s toga nastojao, da u prekokupskoj Hrvatskoj što više utvrdi svoju vlast. Uz vjernoga vojvodu Nikolu Jurišića

učinio je sada kralj i kneza Karlovića banom i vojvodom svoje vojske. Pored toga je po Jurišićevu savjetu nastojao, da utvrdi hrvatske gradove na Uni, naročito Bihać, koji je u to doba smatran ključem Hrvatske. U obće je novoizabrani kralj Ferdinand pokazivao najbolje želje, ali učiniti nije mogao gotovo ništa. U kraljevskim blagajnama nije bilo novaca.

Medjutim je Krsto Frankopan bio u toliko osilio, da su se u Austriji pobojali da bi mogao navaliti na Štajersku. On doduše nije navalio na Štajersku, ali je prekokupsku Hrvatsku ljuto stisnuo, ne dopuščajući prolaza ladjama iz Save u Kupu, pa je zemlja s one strane Kupe počela nemilo stradati. Uz to dolazili su i glasovi, da se velika turska vojska pod vezirom Ibrahimom sprema na Hrvatsku, što je u veliko uznemirilo Hrvate s one strane Kupe. U povodu toga sastao se je već u mjesecu travnju iste godine i opet sabor kralju Ferdinandu vjernih stališa u Cetinu, da viečaju o težkom svojem položaju. Kada su nekoliko mjeseci nazad birali Ferdinanda, nadali su se da će novi kralj s pomoću svoga brata, njemačkoga cara Karla, istu Bosnu osvojiti i razširiti granice Hrvatske, a sada već vide tolike nade propale i zemlju svoju na rubu propasti.

Poruka, što su ju iz toga svoga sabora stališi podastrli kralju, gorka je tužba. „Nema naroda u kršćanskomu svietu — vele oni u toj poruci — koji bi toliko krvi bio prolio za obranu svetoga Krsta koliko mi Hrvati. S tom su slavom djedovi naši umirali, da nas nitko s oružjem podjarmio nije. Svojevoljno se pridružismo ugarskoj kruni, a sada opet svojevoljno Vašemu Veličanstvu. Redom su propala kraljestva od Turaka a mi smo ostali kao dobar štit kršćanstvu. Prije su nas pomagali i papa i Mletčani a i drugih smo imali prijatelja, no odkad Vas izabrasmo za kralja, svi nas ostaviše. Videći Turci, kako odlučno pristasmo uz Vas, spremaju se sa velikom vojskom da nas i naše gradove osvoje i zajedno s Bosnom pod jednu vlast sprave. Sva nam je obrana uzduž rieke Une, pa ako jedan grad tamo padne Turcima u ruke, propala je Hrvatska.“

I doista nije potrajalo dugo pa su Turci provalili u Liku i Krbavu. Knez Karlović, gospodar onih krajeva, bolovao je upravo u to vrieme, a Nikola Jurišić branio je gradove uz Unu. Gradovi lički redom popadaše, pade i biskupija modruška a sam biskup sretno je iznio živu glavu i pobjegao na otok Krk pod vlast mletačku. U isti mah navalili su Turci i na tvrdi Klis, gdje je bio zapovjednikom Petar Kružić. Turci su izmedju sebe imali nekakovog orijaša po imenu Bakotu, koji je Klisane izazivao na mejdan. Turci su se u njegovu junačku snagu tako pouzdavali, da su obećavali otići ispod Klisa, ako se medju Klisanima nadje junak, koji će orijaša Bakotu svladati.

I našao se junak Mile Parisević po imenu, koji se je odlučio izaći na mejdan, a taj se je zavjetovao Majci Božjoj tersatskoj, da će joj posvetiti onoliku voštenicu, koliki je onaj gorostas turski, ako mu Bog dade svladati onoga orijaša. I oba se popadoše na očigled obiju vojska te Mile sretno svlada Turčina.

Mile je u istinu prikazao ogromnu svieću, koja se je još sto godina poslije vidjevala na Tersatu, a Turci su za ovaj put ostavili Klis. No za malo vremena opet se pred Klisom javila još silnija turska vojska, ali ju Kružić slavno razbio.

U Hrvatskoj je medjutim nevolja iz dana u dan rasla. Kralj Ferdinand bio je svu obranu zemlje ostavio na vojvodi Nikoli Jurišiću, a nije mu šiljao pomoći. Gospodi hrvatskoj poručivao je kralj, neka svatko svoje gradove sam brani, a gdje bi veća Turska vojska navaljivala, tamo neka priskoči Nikola Jurišić. Ovaj pako i sam je trebao pomoći, jer je gotovo goloruk sa neplaćenom vojskom stajao na Krajini. Jurišić se je napokon, zlovoljan i jadan, zahvalio na vojvodstvu te je rekao kralju, da tolike sramote već nije voljan podnositi. U nekim opustošenim krajevima da je zavladao glad radi vječnog straha od Turaka, jer ljudi ne mogu obdjelavati svoje zemlje. Narod da je stao ostavljati svoju domovinu, on da ga je sustavljao, ali mu nije pomoći mogao. Kad se je Jurišić zahvalio, ostalo je vojvodstvo na knezu Karloviću, no ovaj je padom Like i Krbave bio tako osiromašio, da nije imao grada, kamo bi bio majku svoju sklonuo, dok mu kralj nije darovao, Medvedgrad za Zagrebom i još nekoliko gradova.

Nevolja dakle bila velika. Ferdinand je na Hrvate zaboravljao, jer se je spremao na velik rat sa protukraljem Zapoljom. U oči toga rata poslao je i svoga poslanika Krsti Frankopanu te ga je najprije stao moliti i zaklinjati, da predje na njegovu stranu,

pa kad to nije pomagalo, onda mu se je zagrozio, da će s trima vojskama udariti na njega.

Jedna da će udariti na njegove gradove u Primorju, druga na gradove njegove žene u Ugarskoj, a treća na njega samoga. I na to mu se poslanik kraljev kleo i rotio, da iz Beča i drugih mjesta već ide sto velikih topova na njega.

Krsto je ipak uzprkos ovim grožnjama ostao tvrd i nepokolebiv.

Odmah zatim prodrle su Ferdinandove vojske u Ugarsku, gdje su pobjedonosno napredovale. Mnogi gradovi su se dragovoljno predali. Zapolja u najvećoj nevolji zamolio je Krstu Frankopana, da mu dodje u pomoć, no Krsto bio je sam u nevolji. Da uzdrži svoju vojsku bio je potrošio četrdeset hiljada dukata a pored toga još je založio mnoga svoja imanja, pa sada bi spreman bio založiti i ženina imanja, da ima komu. Nije mogao ostaviti Hrvatsku i zato, što bi inače Karlović bio zauzeo Zagreb, a videći ljudi, da on zemlje ne brani, svi bi se prodali Ferdinandu. Napokon nije mogao Zapolji pohititi u pomoć ni zato, jer je čekao navalu Ferdinandovaca, koje su vodili bani Baćan i Karlović, a uz ove bili su braća Ivan i Nikola Zrinjski, knezovi Frankopani Slunjski, rodjaci Krstini ali protivnici njegovi, zatim Grof Blagajski, Petar Keglević, negdašnji ban grada Jajca, sve sami ugledni velikaši. Bane je pored toga pomagala i njemačka pomoćna vojska, koju je vodio grof Thurn. Krstova vojska bila je dosta velika. Imao je deset hiljada pješaka i tri hiljade konjanika, no ni

neprijatelji nisu imali manje. Bani su svoju vojsku smjestili s desne strane Drave pa je Krsto iz Križevaca krenuo prema Dravi. Banska vojska umah je umaknula na lievu obalu Drave te je Krsto na očigled neprijateljske vojske osvojio sve gradove s desne strane Drave. Onda je držao vieće sa svojim vojvodama, da li bi rat prenio preko Drave. Svi su se izjavili za to, da bi najprije trebalo osvojiti Varaždin, da si osiguraju ledja.

Krsto stao je sada obsjedati Varaždin pa je sa nekoliko častnika obišao grad, da vidi, s koje bi se strane dao najzgodnije poduzeti juriš. Kod toga se je sa svojom pratnjom odveć neoprezno približio gradskim zidinama. Stražari na zidinama ga opaziše i opališe tri velike puške na njega i njegovu pratnju, a jedno tane pogodilo je kneza, koji je još imao toliko snage, da je uzjahao konja i pošao do svoga tabora. Tu je podlegao smrtonosnoj rani i još iste one noći 27. rujna 1527. umro.

Smrt Krste Frankopana tako je potresla vojsku njegovu i Zapoljinu stranku u Hrvatskoj, da se je s mjesta sva rasula.

Kralju Ferdinandu sada takodjer odlahnulo te je odmah odredio, da se sve one vojske, koje su išle na Frankopana i koje su bile poredane od Gradca sve do Varaždina, skupe oko Gradca i podju na Zapolju u Ugarsku.

Bani su sada bez odpora prešli preko Drave, najprije u Varaždin a odanle u Križevac na sabor, gdje se je bilo sastalo mnogo velikaša i svi su pristali uz Ferdinanda, osim zagrebačkoga biskupa Šimuna Erdedija, Ivana Tuha i Ivana Banfija.

Medjutim isti onaj dan, kad je smrtno ranjen pred Varaždinom umro Krsto Frankopan, razbile su Ferdinandove vojske i Zapoljevce kod Tokaja. Zapolja, kojemu je tim porazom bila uništena vojska, morao se je ukloniti za rieku Tisu, a ne dugo iza toga okrunjen je Ferdinand krunom sv. Stjepana u stolnom Biogradu po istom onom biskupu, koji je godinu dana prije bio okrunio Zapolju. Kralj Ferdinand je sada zakonom proglasio, da mu se moraju pokloniti Zapolja i njegovi pristaše, a od hrvatskih velikaša biskup Šimun Erdedi Banfi i Tah. Zapolja je na to uzmaknuo u Erdelj a njegovi pristaše stali su sada javno i na sva usta razglašivati, da će se združiti s Turcima pa makar i sa vrazima, ako ih Ferdinand ne pusti u miru.

TREČE POGLAVLJE.

Pod turskom zaštitom.

Zapolja je sada zatražio pomoć kod Turčina, što je ovaj jedva dočekao. Turski car Sulejman liepo je primio Zapoljinog poslanika te mu je rekao: „Rado primam u odanost tvoga kralja, kraljevstvo, što sam ga smatrao svojim, ustupam njemu, pa ću ga i braniti od Austrijanca Ferdinanda, tako, da će mirno moći spavati“. I car Sulejman se zakleo prorokom i svojim mačem, da će Zapolji biti vjeran saveznik i da ga ni u najvećoj nevolji ne će ostaviti.

I već pod jesen godio 1528. čim je Zapolja bio siguran, da će mu Turci doći u pomoć, vratio se je iz Poljske, kamo se je medjuto bio sklonuo, opet u Ugarsku. Njegovi pristaše, koji su već bili poklopili glave i prisegli vjernost kralju Ferdinandu, sada su u svim krajevima ustali i opet razvili zastavu Zapoljinu. Domaći rat planuo je na sve strane ne samo u Ugarskoj nego i u Hrvatskoj. Biskup Šimun Erdedi i Ivan Tah Susjedgradski bili su posljednji,

kad je za nevolju trebalo priznati Ferdinanda, a sada su prvi ustali za Zapolju. Čim je Zapolja bio unišao u Ugarsku, već su oni u Slavoniji, kako se onda gornju Hrvatsku nazivalo, osvojili gotovo sve gradove. Banu Karloviću uzkratili su osim Zagreba na Griču svi ratnu pomoć, a uhode banovi donosili su glasove, da sam Car Sulejman sa velikom vojskom štićeniku svomu Zapolji kreće u pomoć. Osokoljeni time, pribijali su Zapoljevci proglase kralja Zapolje i cara Sulejmana čak i na crkvenim vratima. Tako su na samom biskupskom gradu u Zagrebu bila pribita pisma turskoga cara Sulejmana, gdje se ovaj kune i obećaje, da će štititi sve podanike svoga dragoga brata kralja Ivana Zapolje.

Usuprot tomu izdao je i kralj Ferdinand proglas na puk u Hrvatskoj, neka se kao dosad drži svete svoje vjere, neka ne vjeruje Turcima i neka pristane uz svoga zakonitoga kralja, a on da će rado oprostiti svim onima, koji se povrate pod njegovo krilo.

Proglas ovaj je ipak slabo djelovao na Zapoljine pristaše. Ovi su sada stali obsiedati jaki grad Zagreb na Griču, koji je uz Varaždin bio posljednji bedem Ferdinandov. Branio ga je grof Thurn, Ferdinandov vojvoda, sa hiljadu plaćenika španjolskih. Ferdinandovci dobro su se branili, dok ih nije počeo moriti glad. U nevolji zaiskao je Thurn pomoći i doskora se pod Zagreb sleglo mnogo vojske iz Štajerske. Na šajkama dovezlo se po Savi do sedam hiljada pješaka a jake konjaničke čete dohrliše u isti mah iz Brezaca po suhom. Na oči tolike sile morali su Zapoljevci

užmaknuti prema Dravi. Vojvoda Thurn stao je sada sa cielom svojom vojskom obsiedati tvrdi biskupski grad, što ga je branio svećenik Vogerović. Branio ga je junački, ali tolikoj sili ni kraj najvećega junačtva sa malom svojom posadom nije mogao odoliti.

Thurnova vojska udarala težkim topovima na grad te su tom sgodom nastradala i dva krasna tornja prvostolne crkve, što je u čitavoj zemlji izazvalo najveću ogorčenost.

Biskupska posada pala je medjutim u najveću nevolju pa se dva svećenika u noćno doba spustiše na užetu sa bedema, da od biskupa zatraže pomoć. Ovaj se je u povodu toga spremao, da svomu gradu pohiti u pomoć, no grad bi uza sve to bio pao, da Ferdinand nije pozvao svoju vojsku u Austriju, jer je već dolazila strašna turska vojska. No prije nego je turski car došao sa svojom vojskom, navalila je jaka turska vojska od deset hiljada u Hrvatsku. Ta vojska koju je vodio bosanski paša, provalila je kroz polnju Hrvatsku i preletila Kranjsku. Kad se je odanle vraćala, dočekao ju je ban Karlović te je tursku tu vojsku posve razbio. Mnogo je Turaka ostalo na bojištu a još više ih je zarobljeno pa samo malo ih je sretno uteklo, ali bez roblja i pliena. Paša je prije boja zarobljene žene i djecu dao poklati. Ugarski kancelar javio je o tom boju kralju Ferdinandu, da Turci gotovo ništa nisu odnesli, jer ih je spopala strava, kad je crna četa hrvatskoga bana navalila na njihove redove.

Medjutim je turski car Sulejman mjeseca lipnja god. 1529. bio prešao granice Ugarske. Vojska njegova bila je veća nego ikada dosad. Strava zavladala je kršćanskim svietom. A Zapolja izdao je sada proglas, u kojem je objavio, neka svatko, tko hoće da se spasi, sada ide pod njegovu zastavu. Veliki car, njegov prijatelj, da će satrti ohologa Ferdinanda. Turska vojska je napredovala i Sulejman javio je Zapolji, da ga želi primiti na mohačkom polju. Pa tako se i dogodilo. Na mohačkom polju, gdje je pao kralj i kraljestvo ugarsko, pružio je silni turski car svomu vjernomu slugi Zapolji ruku na poljubac. Kakva sramota! Turska vojska bila je velika i u istinu strašna. Sastajala je od dviesto petdeset hiljada ljudi, a imala je preko tri sto topova. Na dvadeset hiljada deva i osam sto Dunavom plovećih ladja prtljala se hrana ogromnoj toj vojsci. Pred tom vojskom išlo je do trideset hiljada svakojake divlje čeljadi, koja je lovila kršćanski sviet, u roblje. Tako se ta vojska micala napried, svuda pred sobom raznoseć strah i trepet. Početkom mjeseca rujna dopro je car do Budima, gdje mu se na milost predala njemačka posada. Pod zaštitom janjičara bude sada Ivan Zapolja uveden u budimski kraljevski dvor, a odmah zatim krenula je turska vojska prema Beču i doskora se našla pod njegovim zidinama. U Beču moglo je biti vojske oko dvadeset hiljada, sve sama izborita vojska. I hrvatskih pomoćnih četa bilo je tamo a medju njima osobito se odlikovao vojvoda Pavao Bakić. Sa svojim brzim konjanicima razbio je

Bakić Sulejmanove prednje čete isti onaj dan, kad je turska vojska stigla pod Beč. A i Petar Keglević sa svojim je konjanicima nekoliko puta porazio Turke, kad su navaljivali na gradske zidine. Oko Beča razvijala se žestoka borba. Kroz više tjedana izmienjivali su se juriši Turaka sa provalama kršćanske vojske. Napokon su Turci podzemnim prokopima dospjeli pod iztočnu zidinu gradsku, koju su onda prahom digli u zrak. Kroz razvaljene zidine su provaljivali u grad, ali ih branitelji vazda opet iztjeraše. I u tom se osobito odlikovao Bakić sa svojom junačkom četom. Sultan je pri svakom jurišu janjičarima davao nagrade u cekinima, ali sve to ipak bilo uzalud. Kad je polovica janjičara bila izginula, a grad se ipak održao, vratio se je car izpod Beča. Turska vojska stala se sada u čoporima vraćati kroz Ugarsku, Štajersku i Hrvatsku, svuda paleć i narod u roblje odvodeć.

Zapolja dočekao je cara u Budimu i tu mu se je opet poklonio. Sulejman mu je predao krunu ugarsku i vratio se kući.

Čim je Sulejmanova vojska ostavila Ugarsku odmah je Ferdinand sa svim svojim vojskama, što ih je taj čas imao, provalio u Ugarsku da si ju opet osvoji. Na sve strane razvila se nato krvava borba.

Vojvodom austrijskih četa u Hrvatskoj imenovao je Ferdinand Ivana Kacijanera, rodom kranjca i prokušanog vojskovodju. Austrijskim četama, što su sada zalazile u Hrvatsku, prva je bila zadaća, da satru biskupa Šimuna Erdeda, koji je sada bio Zapoljin ban.

Biskup Šimun sazvao je Zapoljine pristaše u Križevce te je tu prosvjedovao proti tomu, da tudje vojske ulaze u Hrvatsku. Na taj prosvjed se ipak Kacijaner nije osvrtao, nego je biskupa Šimuna pozvao na dogovor u Brežce. Biskup ipak nije htio doći, već je u pismu svojem predbacio Kacijaneru, da su Ferdinandovci gori od Turaka, jer su njemu i njegovom bratu popalili sva imanja.

Sada je u Hrvatskoj započeo domaći rat, kakav je u Ugarskoj već biesnio. Tu priliku upotriebili su Turci, koji su sa svih strana navalili na Hrvatsku. Ovo je napokon sklonulo hrvatsku gospodu, da se izmire. Ivan Pakrački i Petar Keglević od Ferdinandove stranke, a Šimun Erdedi i Ivan Tahi sa Zapoljine sklopili su primirje, da tursku pogibelj, koja je sa svih strana prietila, od zemlje složnom obranom odvrate.

ČETVRTO POGLAVLJE.

Novi pohod cara Sulejmana i veliko junačtvo hrvatskoga vojvode.

Već početkom god. 1532. krenuo je car Sulejman sa 140.000 ljudi i 120 topova i opet iz Carigrada, da pohodi Ugarsku a odanle da se baci na Beč. Kod Biograda pridružila mu se je vojska iz Bosne i dvadeset hiljada Tatara. Kod Osieka prešao je sa silnom tom združenom vojskom Dravu te je ravno krenuo prema Beču. Početkom mjeseca kolovoza dospjela je ta strašna vojska pod mali i slabo utvrdjeni grad Kisek na medji izmedju Austrije i Ugarske. U Beču je zavladala strava. Ferdinand je dobio iz Njemačke oko trideset hiljada vojske, koja se je sva smjestila u Beču, da ondje očekuje navalu turske vojske. Zapovjednikom Kiseka bio je junački hrvatski vojvoda Nikola Jurišić. On se je upravo spremao, da će sa malom svojom četom od dvadeset i osam hrvatskih konjanika u pomoć Beču, kadno se prednje

čete turske vojske pod vezirom Ibrahimom pojaviše pred Kisekom. Sad je junak Jurišić, koji je Turke poznavao u dušu, okrenuo inače. Ostao je sa malom svojom četom u Kiseku, da grad brani. On sam u svojem pismu na kralja Ferdinanda kaže, da se je usudio slabi ovaj grad braniti od silna neprijatelja, ne zato, što je mislio, da će ga možda obraniti, nego jedino zato, da tursku vojsku bar neko vrieme, dok se kršćanski vladari bolje priprave. Medjutim je vezir Ibrahim odmah stao obsiedati grad. Na okolišnjim vinogradima razmjestio je topove te je stao grad biti. Već za tri dana bile su vanjske utvrde u rukama turskim, a i unutarnji bedemi bili su znatno oštećeni. I sad je Ibrahim stao jurišati na grad. Sa četiri strane navališe Turci na grad, ali mala šaka junačkih hrvatskih branitelja odbila je ovaj i svaki dalnji juriš. Turci su sada stali podkapavati gradske zidine pa im je doista pošlo za rukom, da jedan dio gradskog bedema lagumom razvale. Kroz taj otvor provališe u grad, ali ih branitelji junački suzbiše. Na to podigli su Turci u neposrednoj blizini grada šančeve sa drvenim ogradama, iza kojih su puškama stali pucati u grad, no junački Jurišić provalio je iz grada te je drvene one ograde spalio. Medjutim je i glavna turska vojska pod samim carem Sulejmanom bila prispjela pod Kisek. I sada su Turci iz stotine topova stali sipati vatru na grad. I to je trajalo bez prestanka nekoliko dana, dok im napokon nije uspilo provaliti gradski obrambeni zid na dva mjesta. Kroz te provaline navališe sada redom kao

biesni u grad te tom sgodom i izvjesiše turske zastave na gradskim zidinama, ali ih junački branitelji napokon ipak sretno suzbiše na svim mjestima. Ovo se je dogodilo pod konac mjeseca kolovoza, a to je već bio dvanaesti veliki juriš Turaka, što ga je malobrojna junačka posada morala izdržati. Istog tog dana pisao je Jurišić kralju Ferdinandu pismo, u kojem se ljuto tuži, što ga pušta ovako izgibati bez ikakove pomoći. Jurišićevo pismo završuje ovim riečima: „Od mojih sedam stotina ljudi već je polovica pala, a od baruta, što smo ga kupili za 390 forinti, imamo samo još jedan cent. Drži nas dakle samo još milost Božja. Bog neka se smiluje mojoj duši!“

I jedva što je Jurišić bio odpremio ovo pismo, oglasili su se na razvaljenim gradskim zidinama turski glasnici sa pozivom, da preda grad, ali on je odgovorio: „Dok mi je živa na ramenu glava, ja ga ne predajem.“ Odmah zatim dodjoše i opet turski glasnici, koji mu javiše, da je sultan biesan na njega i da će ga dati nataknuti na kolac, ali da mu je veliki vezir Ibrahim spreman pomoći, ako godišnjim dankom ili sa dvie hiljade zlatnih forinti na jednom grad od sultana odkupi. Jurišić se je nasmijao te je odvratio: „Grad nije moj, zato ne mogu ni obećati danka a novaca nemam.“ Tako su ga redom tri puta pozivali a on ih je svaki put smijući se odbio. Kad je po treći put odbio, da grad preda, odmah zatrubiše turske trublje na juriš. Veliki vezir oglasio je veću plaću vojsci, kojoj se je u isti mah sam postavio na čelo. Turci navalili su kao biesni na gradske zidine, koje su već na pola bile razvaljene, te im je nakon dugotrajne krvave borbe uspilo usaditi na zidine osam svojih zastava. Hrvatski branitelji borili su se kao lavovi, više od šestdeset ljudi poginulo je junačkom smrću a i sam vojvoda Jurišić zadobio je dvie rane. U borbi bila je pala već i posljednja utvrda, koja je branila unutarnji grad, kadno je odjednom medju Turcima zavladala strava i svi, skačuć jedan preko drugoga, nagnuše u divlji bieg, a naši se za njima potisnuše u potjeru. Turci su tvrdili, da ih je razgonio jedan konjanik plamenim mačem, no taj konjanik nije bio nitko drugi nego mladi hrvatski junak Pavle Zorić, koji se je za sve vrieme obsade izticao osobitim junaćtvom. Pod večer istoga dana došli su opet turski glasnici, koji su Jurišiću javili, da ga je silni car Sulejman pomilovao i da mu tvrdjavu poklanja. Jedna turska četa bila je medjutim skočila na gradski zid te je na njem razvila tursku zastavu, a veliki vezir Ibrahim javio je caru Sulejmanu, da se je grad Kisek tobože predao. Turski car veseo obdario je vezira, vojsku pa i samoga Jurišića, a odmah zatim krenuo je sa svojom vojskom kući. Od Kiseka do granica hrvatskih trebalo je turskoj vojsci mjesec dana. Kod Varaždina razdielila se turska vojska u dvoje. Veliki vezir Ibrahim pošao je prema Savi, a car Sulejman na Požegu, svuda roblje odvodeć i gradove paleći. Do petdeset hiljada roblja odveo je ovoga puta Sulejman iz kršćanskih zemalja pa se i taj put obistinila poslovica: Kud tursko kopito zagazi, tuda trava ne raste. Naj-

jadnije je ipak i sada prošla Hrvatska, jer kud je na povratku svojem po Hrvatskoj prošla turska vojska, tamo se ni sljedeće godine nije sijalo.

Žalostno i tužno!

Dok je hrvatski junak Jurišić onako požrtvovno branio Kisek, bilo se je u Beču na sto hiljada vojske skupilo iz Njemačke a da nikakove koristi nije doniela kršćanstvu. Kralj Ferdinand je molio i zaklinjao svoga brata cara Karla, neka mu ostavi vojsku, jer je sada prilika, gdje bi se i isti Biograd osvojiti mogao, ali Karlo ode ne mareći za bratove prošnje i razpusti vojsku. Da je silni turski car Sulejman izpod maloga Kiseka tako sramotno otišao, to je ipak moglo ohrabriti kršćanski sviet, ali na žalost nije, jer eto jaka i velika njemačka vojska, ni ne ogledavši se sa Turcima, kukavno je uzmaknula izpod Beča.

PETO POGLAVLJE.

Težko Hrvatu, kad tudjinac pomaže.

Medjutim je izmedju Ferdinanda i cara Sulejmana učinjen mir. Ali za Hrvatsku mira nije bilo, jer su Turci i uprkos tomu miru neprestano navaljivali sad na ovaj sad opet na onaj kraj Hrvatske. Tako su ljeti god. 1536. Turci s jakim vojskama s istoka i juga navalili na Hrvatsku. Slavonija, poharana i popaljena kod posljednje Sulejmanove vojne, bila je gotovo iznemogla. Bosanski paša je to upotriebio te je sada provalio u županiju požešku i popalio preko trideset sela i gradova, a do šestdeset hiljada naroda skučio je pod turski jaram. Druga opet vojska krenula je na Klis, što ga je već toliko godina slavno branio Kružić. Kad su im sva jurišanja bila uzaludna, sagradili su Turci tri tvrdjave oko Klisa, da tako taj grad gladom izmore i na predaju prisile. Kružić nije imao toliko vojske, da bi Turcima bio mogao braniti gradnju tih utvrda, pa je

zaiskao pomoći u pape i kralja. Papa mu je poslao nekoliko stotina a kralj dvie hiljade ljudi pod grofom Thurnom. S ovom pomoćnom vojskom i sa svojim ljudima složno je sada Kružić udario na Turke i već su naši bili provalili u turske tvrdjave, kadno se odjednom razširio glas, da se Klisu primiče druga velika turska vojska. Strava zahvatila je papine i kraljeve vojnike, pa se je Kružić badava trudio, da bi zaustavio bježeće Austrijance i Talijane. I tako su na bojištu ostali samo Hrvati, no sveobćim biegom su se napokon i oni smutili pak su stali uzmicati. Napokon ostao je Kružić skoro osamljen pa mu nije preostajalo drugo nego da i on uzmakne. Uzjahao je konja i pustio se u bieg. Turci progoneći kršćane satirali su sve što im je bilo na putu. Kružić je posljednji skočio u ladju, koja ih je imala spasiti, no Turci navalili su sada i na ladju pa je kod te navale poginuo i Kružić. Turci mu odsjekoše glavu i odnesoše ju na dar bosanskomu paši Amuratu.

Mala posada, sve sami Hrvati, još je držala grad, premda je u njem već bio zavladao glad a i oskudica na vodi, jer su Turci sva vrela oko grada bili zaposjeli. Da branitelje sklonu na predaju, pokazali su im Turci Kružićevu glavu, pa kad je posada vidjela glavu svoga vojvode, ona se predala, ali uz častni uvjet, da joj je slobodno izaći iz grada pod oružjem. Mala posada prešla je u Senj, kojemu je njihov vojvoda takodjer bio zapovjednikom, te se je poslije pod imenom senjskih Uskoka proslavila. Tako

je pala posljednja straža hrvatska na zemljištu današnje Dalmacije.

Viesi o padu Klisa i pogiblji vojvode Kružića silno je uzrujala i ogorčila svu Hrvatsku. Sada su Hrvati razjareni stali poručivati Ferdinandu, neka im pomaže u obrani zemlje, jer da su inače prinuždeni izabrati si drugoga kralja, koji će ih u istinu braniti. Ferdinand im je obećao jaku vojsku u pomoć i na poziv njegov sakupile su se 1. prosinca 1536. u Beču sve austrijske zemlje na sabor. Ferdinand je od tog sabora molio pomoći i to nagle, da Hrvati od njega ne bi odpali. Sve zemlje obećale su nato pomoći a podjedno odlučiše zaiskati i u njemačkom carstvu i kod pape što izdašniju podporu. U svojem pismu na papu izticali su austrijski stališi, kako je Turčin zauzeo toliko gradova, da sada za obranu austrijskih i drugih kršćanskih zemalja stoji samo još Senj na moru a Bihać na kopnu i gradovi diljem uz rieku Unu do njena utoka u Savu. Turci da su prošle godine toliko osvojili u Slavoniji, da sada gospoduju Savom, Dravom i Dunavom. Sada da Turčin može dospjeti u Kranjsku za jedan dan, u Štajersku za dva, a u Austriju najviše za tri dana. Hrvatska i Ugarska satrte su u nas molile pomoći, a do proljeća da na ove zemlje opet dolazi sultan glavom pa je pogibelj, da će zemlje ove propasti a pored njih da će propasti i austrijske zemlje. Neka stoga papa opomene i zamoli sve kršćanske vladare, da ovim zemljama priskoče u pomoć.

I hrvatski se je sabor nekoliko mjeseci poslije sastao u Križevcima, da i stališi hrvatski učine sve potrebne priprave za rat, što ga je kralj spremao. Kako bana nije bilo, odredili su stališi, da do Božića ima biti zemaljski mir, a za banske poslove izabrali su odbor, kojemu je bio na čelu zagrebački biskup Šimun Erdedi. Taj odbor imao se zajedno sa kraljevim vojvodom brinuti za obranu zemlje. Pošto je pogibelj bila obća, to je i obrana imala biti obća, pa je pomoć za rat svatko bio dužan davati, ni samo svećenstvo od toga nije bilo izuzeto. Na taj sabor došao je i kraljev vojvoda Ivan Kacijaner te se je stao hvastati, koliku mu je vojsku povjerio kralj. Sada da kralj ima namjeru, da Turčinu otme sve gradove, što ih je posljednjih godina oteo Hrvatskoj, a on da će i zadćau izvršiti, koju mu je povjerio kralj.

Nije dugo potrajalo pa je u Hrvatsku sa svih strana nalegla austrijska vojska. Vojska ova bila je podieljena u pojedine čete. Čehe je doveo grof Štik, Austrijance grof Hardeck, Tirolce grof Lodron, a Štajerce njihov zemaljski kapetan Ivan Ungnad. Hrvatske čete pako sabirale su se pod Ljudevitom Pakračkim i Pavlom Bakićem. Čitavoj vojsci bio je na čelu kraljev vojvoda Ivan Kacijaner. Vojska je bila u istinu snažna, ali mnogi su već sada odsudjivali vrhovnog njenog vojvodu Kacijaner, koji da je doduše hrabar i odvažan, ali mu manjkaju sva ina svojstva za vojskovodju.

Medjutim je liepa i snažna ova vojska, koja je sastojala od 16.000 pješaka i 8000 konjanika, krenula iz Koprivnice prema Slavoniji. Napredovala je sporo, jer je istom za deset dana stigla do Virovitice, gdje se je već opažala nestašica hrane, za koju je bio preuzeo skrb zagrebački biskup Šimun. Tu je vojska neko vrieme ostala, da se obskrbi hranom. Za toga poslao je vrhovni vojskovodja Pavla Bakiča sa hiljadu hrvatskih konjanika prema gradu Soplju, gdje su se bili utaborili Turci, da vojsci zakrče put. Bakić je zauzeo Soplje, koje su Turci zapalili, a onda se pustili u bieg, ali uzalud, jer je Bakić sa svojim brzim konjanicima više stotina Turaka polovio. Od zarobljenih Turaka je Bakić doznao, da Muhamed Jahogli paša sa velikom turskom vojskom stoji kod Osieka te da je odlučio Osiek braniti. Nato se vojvode stadoše dogovarati, da li bi krenuli prema Požegi ili bi ravno na Osiek, da se ogledaju sa turskom vojskom. Napokon odlučiše ravno na Osiek. Muhamed Jahogli paša bio se je utaborio pred Osiekom sa petnaest hiljada ljudi i šestdeset topova, podigavši oko svoga tabora jake utvrde načičkane topovima. Nestašica hrane silila je kršćansku vojsku, da što brže i snažnije vojuje, da ne dočeka zimu na bojištu, a uz to i zato, što se je bilo bojati, da će ovoj turskoj vojsci doskora u pomoć stići druga turska vojska. Kršćanska vojska obkolila je turski tabor te je sa svih strana iz topova stala pucati na Turke. Ovi su ipak ostali mirno u svom taboru, znajući za nevolju kršćanske vojske sbog hrane. Tako

je prošlo nekoliko dana, dok se napokon kršćanske vojske odlučiše za navalu, no nesloga medju vojvodama oslabila je u najodlučnijem času kršćansku vojsku, kad je stigao glas, da Turcima dolazi u pomoć znatna turska vojska pod Vrbaskim begom. Kršćanske vojske stale su uzmicati a Turci ih progoniti. Kod toga se vojvode prvi dadoše u bieg. Kacijaner, Pakrački i Šlik ostaviše vojsku, što je veliku smetnju prouzročilo. U tom času pokušao je zapovjednik hrvatskih konjanika Pavao Bakić sustaviti tursku silu, ali sve njegovo veliko junačtvo nije koristilo, jer se ostale austrijske čete na sve strane razbježale. Napokon pao je i sam Bakić a uz njega mnogo hrvatskih junaka. Turci Bakiću odsjekoše glavu, da ju pošlju u Carigrad na dar svomu caru. Od svih onih kršćanskih četa uz Hrvate jedini još ostao na bojištu Lodron sa Tirolcima, ali i on je doskora poginuo. Poslije boja stali su Turci loviti razbježalu kršćansku vojsku, od koje je malo tko utekao. A tko je sretno umakao, taj je dotrčao kući u najjadnijem stanju, bez haljine, konja i oružja. Zarobljene kršćane upregli su Turci pod težke topove, koje su pokrili zlatnim koprenama i izkitili zastavama pa ih tako dovezli u Carigrad sa velikim slavljem.

Glas o tom strašnom porazu uznemirio je ne samo Hrvatsku, nego i ostali kršćanski sviet. Poraz je ipak jedino platila Hrvatska, jer je ono nešto gradova uz Dravu, što je dosad još bilo hrvatsko, sada podpalo pod Turčina a pored toga postala je i

liepa i plodna zemlja izmedju Save i Drave s veće česti turska.

Kralj Ferdinand pozvao je na odgovor vojvode Ljudevita Pakračkoga i Ivana Kacijanera radi nesretne ove vojne, pa je obojicu dao obtužiti radi nevjere. Kacijaner se je opravdao koliko je znao i mogao. On da je istina bio glavni vojvoda, ali da su u ratnom vieću i drugi vojvode imali glas pa je većina odlučila a on da je zato nevin. Podsjećavao je kralja na tolika junačka djela, što ih je počinio u njegovoj službi. Pored toga moljakao je na sve strane, da se zauzmu za njega. Sam car Karlo, brat kraljev, zauzimao se za njega, isto tako molio je za njega i poljački dvor, a osobito živo se za njega zauzeše kranjski stališi, kojim je on bio članom. Ali Kacijaner je uvidio, da mu sve to ne će pomoći pa je stao snovati, kako bi iz zatvora utekao. I sretno je utekao ravno u Hrvatsku, gdje je imao grad Susjed pa je tako u neku ruku spadao medju hrvatsku gospodu. U Hrvatskoj počeo je sada smutnje praviti, obilazio je oko hrvatske gospode, medju kojom je imao mnoge prijatelje, te im je pokazivao neke listove tobože od kralja Ferdinanda, po kojima bi se nekim hrvatskim velikašima bilo zlo dogodilo, da je austrijska vojska u posljednjoj vojni pobiedila Turke. Uz to stao je razsipavati novaca. Zrinski su mu na to dali utočište u svojem gradu Kostajnici. U Beču zavladala je strava, kad se je sve to dočulo. Pobojali su se tamo, da će Kacijaner sada preći k Turcima i tako postati opasan za austrijske zemlje, jer je kao mno-

gogodišnji vojvoda na tanko poznavao ovih zemalja. I Kacijaner stao je sada u istinu šurovati s Turcima, pa zato ga Zrinski, da se ga otresu, dadoše u gradu Kostajnici ubiti.

ŠESTO POGLAVLJE.

Javlja se Zrinski.

Godine 1540. umro je Zapolja, ostavivši iza sebe sina Ivana Sigmunda, što mu ga je žena pred smrt bila rodila. Udova Zapoljina dala se je zajedno sa svojim djetetom pod zaštitu turskoga cara. Ovaj je nato sa velikom vojskom došao u Ugarsku te je zaposjeo kraljevski grad u Budimu. Zaželio je viditi Zapoljina sina pa kad mu diete donesoše, Sulejman ga je srdačno primio i obdario bogato, ali već odmah zatim izjavio je u divanu, da nije dobro ovakov grad kao što je Budim predati slaboj ženi, koja poput vjetra sad nagiblje na ovu sad opet na onu stranu, pa zato neka Ugarska izmedju Dunava i Tise sa kraljevskom prestolnicom Budimom i Slavonijom ostane pod Turskom. Tako je izrekao Sulejman i tako je ostalo ravno sto i petdeset godina. Sulejman pašu, magjarskog odmetnika, postavio je za upravitelja novo prisvojene zemlje.

Kad se je pročulo, da si je car Sulejman jednim mahom prisvojio gotovu svu Ugarsku, sav se je kršćanski sviet uzrujao. Svuda je zavladao strah i užas.

U Ugarskoj i Hrvatskoj sve je sada bilo pripravno ustati do posljednjega čovjeka, da se Turčinu otme, što si je na tako siloviti način prisvojio. Kralj Ferdinand razvio je na sve strane najveću djelatnost.

U samoj Njemačkoj, gdje se do sad o tom ni čuti nije htjelo, dobio je znatnu pomoć, a obilno vojske dadoše i austrijske zemlje, kojim je sada zaprietila najveća pogibelj. I papa priskočio je u pomoć i vojskom i novcem. Svatko je samo to najviše želio, da bi Ferdinand glavom vodio vojsku, ali u to se on nikako nije dao, nego je učinio vrhovnim zapovjednikom ogromne kršćanske vojske od sto hiljada ljudi brandenburžkoga vojvodu Joakima. Ova velika i izabrana vojska bila je oduševljena za kršćansku stvar te bi bila mogla satrti sve turske vojske, ali na žalost zavladala je doskora nesloga medju njenim vojvodama. Početkom mjeseca srpnja 1542. krenula je ova silna vojska prema Ugarskoj te je tako sporo napredovala, da je trebalo čitava dva mjeseca, dok je napokon došla do Pešte i Budima. Najprije je navalila na Peštu, ali Turske čete provališe iz Budima pa se doskora razvila ljuta bitka u peštanskoj ravnici. Na obim stranama borilo se junački te je pobjeda naginjala sad na jednu stranu sad opet na drugu, dok na posljedku kršćanske čete nisu stale uzmicati. U tom odsudnom času, gdje je poraz kršćanske vojske već bio gotovo siguran, osvanuo je iznenada Nikola Zrinjski sa četiri stotine svojih hrvatskih konjanika na bojištu.

Dolazeći sa pomoćnom svojom četom iz Hrvatske, bio se je nešto na putu zadržao te je zakasnio na bojište. Približujuć se čuo je gruvanje topova te je saznao, da se pod Budimom bije bitka, pa se je onako sa znojnim od puta konjima zaletio u najgušću gužvu neprijatelja i razbio ga. Razbijene Turske čete smutile se bježeći i druge do sad pobjedonosne turske čete pa je doskora u čitavoj turskoj vojsci nastao metež, koji se je iza toga pretvorio u divlji bieg. A za bježećim Turcima svuda se sa svojim konjanicima potisnuo Nikola Zrinjska, tako da je medju Turcima nastala takova strava, da su pobacali oružje te se na milost i nemilost predavali hrvatskomu junaku.

Junačko ovo djelo raznielo je ime Nikole Zrinjskoga po svemu kršćanskomu svietu, pa se je svagdje po cielom kršćanstvu sa osobitom pohvalom priznavalo i izticalo, da je Nikola Zrinski kao angjeo poslan s neba, spasio od propasti kršćansku vojsku.

Kršćanska vojska bila se je medjutim sabrala te još nešto pucala na budimske zidine, ali kad je neki uhoda bio donio glas, da Turcima dolazi u pomoć oveća vojska, proglasio je vrhovni vojvoda Joakim brandenburžki, da je ova vojna svršena, te i odmah sa čitavom vojskom krenuo kući.

Tako se je sramotno svršila ova vojna. I opet je to Ugarska i Hrvatska morala platiti strašnim načinom.

Već sljedeće godine digao se je opet car Sulejman, da osveti onu kukavnu kršćansku vojnu šetnju. Bez ikakova odpora napredovao je po Ugarskoj te je dopro ćak do Ostrogona, gdje je od stolne crkve načinio džamiju tursku.

Pomoći proti Turčinu nije bilo ni odkud te je Ugarska ostala podieljena u tri posebna diela: zapadna i sjeverna dopala je Ferdinanda, središte, kojemu je bila priklopljena i naša Slavonija, sa glavnim gradom Budimom zadržao je Turčin, a iztočna strana sa Erdeljem dopala je Zapoljina sina Ivana Sigismunda, u kojega je ime kao skrbnik upravljao Hrvat Gjuro Utješenić.

Od staroslavnog hrvatskog kraljestva preostali su sada, kako to hrvatski sabori u to doba u svojim porukama na kralja nasižu, tek ostatci ostataka. Hrvatsko kraljestvo stalo je sada živiti život narodne razvaline. Tko se je sada i kroz sto i petdeset sljedećih godina rodio u toj razvalini, taj je, kako to liepo kaže slavni hrvatski povjesničar, morao samo zato živiti, da posljednji čas života svomu narodu sa mačem u ruci sačuva i obrani. Od iztočne strane trebalo je sada stvarati novu što jaču obranu proti Turcima u Slavoniji i Ugarskoj. Skrajna tvrdjava na onu stranu bila je kraljeva Velika uz Savu, njoj u zaledju Plodin i Moslavina, uz Dravu Brezovica i Virovitica, u unutarnjoj zemlji Pakrac i Petrovina, a ovamo dalje Križevci, Koprivnica i Varaždin, dok je posljednja tvrdjava na Savi bio sam glavni grad Zagreb. Ti su gradovi bili kao bedemi proti navaljujućoj turskoj bujici. Većina tih gradova bila je u vlasti hrvatskih velikaša, koji su se branili kako su znali i mogli.

Medju hrvatskim velikašima bilo je odličnih i viteških ljudi, koji su sve moguće činili, da spase ove ostatke staroslavnog kraljestva hrvatskoga.

Straže po svim gradovima budu postavljene, koje su imale izlietati i viditi, dali se od gdje god Turčin ne javlja, osobito onda, ako su naši uhode, koji su i u tursku zemlju zalazili, dojavljivali da se Turci kreću. Obranbeni pojas obuhvatao je sada s jedne strane spomenute gradove prema Slavoniji, onda utvrde uz Savu do Une i do ličkih medja, okrečuć se po suhom iznad Like do Jadranskoga mora gdje je jak bedem obrane bio grad Senj. Na svim ovim skrajnjim točkama javljalo se pucnjavom iz lumbarda i palile vituljače po briegovima, kad se je gdje bilo pojavio neprijatelj, da sve što je za oružje sposobno skoči na obranu.

Turci bi obično kradom dolazili u čoporima pa onda divljačkom vikom navaljivali na ovaj ili onaj kraj. Onda se razvila bitka a takovih manjih okršaja bilo je na Krajini gotovo svaki dan.

Tako je dakle izgledalo u Hrvatskoj, kada je g. 1542. poslije Keglevića postao banom Nikola Zrinjski. Bio je u to doba još mlad ali je junačtvom svojim stekao slavno ime ne samo u Hrvatskoj nego i po ostalom svietu. Slavno njegovo djelo pod Budimom, gdje je junačkim svojim nasrtajem medju pobjedonosne Turke spasio od propasti kršćansku vojsku,

vidjele su tolike vojske njemačkih zemalja pa su Nikolino ime pronieli po čitavoj Njemačkoj. U zemlji umio je svoju vlast proširiti te je malo po malo postao najsilnijim velikašem u čitavom kraljestvu. Duž rieke Une gradovi znameniti za obranu zemlje kao Krupa, Novi i Kostajnica bili su njegovi. Kad se je bio oženio sa Katarinom Frankopankom, dodjoše po ugovoru sklopljenom sa njezinim rodom pod njegovu vlast i najjači gradovi Frankopanski prema turskoj Lici a pored njih i čitavo primorje hrvatsko. Prema slavonskoj krajini stajao je za obranu njegov grad Pakrac pa kada je još pod svoju slast spravio čitavo Medjimurje, onda je on slavom i junačtvom te neizmjernim bogatstvom nadkriljivao svu gospodu hrvatsku. Takova je dakle bana u najvećoj svojoj nevolji dobila Hrvatska. On je na svim točkama ugrožene zemlje uz svoju domovinu imao braniti i svoje posjede. Glavna i prva nevolja, s kojom se je Zrinjski imao boriti, kada je sjeo na bansku stolicu, bila je nestašica novaca za uzdržavanje vojske. Kralj nije po više godina plaćao svoje vojske pa su onda vojnici silom otimali od samih kraljevih podanika, što im trebaše za uzdržavanje. Zrinjski je zato sada o svojem trošku stao uzdržavati vojsku. S tom svojom vojskom bio je u svako doba i svagdje na obraniku domovine. Kada je godinu iza toga, što je bio sjeo na bansku stolicu, car Sulejman i opet bio poveo veliku vojsku na Ugarsku i Slavoniju, krenula je jaka vojska samih Tatara prema zapadu, da opliene i popale Hrvatsku. Zrinjski pošao je toj vojsci u susret te ju je posve

razbio. Na bojištu ostalo je više hiljada Tatara mrtvih, ostalo se netragom razbježalo. U isto vrieme provalio je bosanski paša Ulama s druge strane u Hrvatsku te je paleć prodro čak u Kranjsku, no hrvatska vojska, kojoj su bili na čelu Petar Keglević, grof Blagajski, Jure Frankopan Slunjski i Frankopan Tržački razbili su Turke kod Otočca.

Najslabija strana Hrvatske bila je u to doba krajina prema Slavoniji. Tu su Turci neprestano navaljivali pa je krajina ova jedva odoljevala. Tako je najjači branik na onoj strani, grad Velika, došao u takovu pogibelj, da su ga Hrvati već sami htjeli razoriti, da ne padne Turcima u ruke pa tako da kašnje ne postane napast okolišnjemu kršćanskomu narodu. Čega su se Hrvati bojali, to se napokon i dogodilo. Već sljedeće godine 1544. složili su se bosanski i hercegovački paša budimskim i slavonskim pašom pak su složno udarili na ove hrvatske strane, a najprije pako navalili su na Veliku. Sav narod iz okolišnjih mjesta utekao je u grad pod zaštitu gradskih bedema i zidina. Turci su stali grad obsiedati pa je doskora u gradu zavladao glad. U to se našao neki čovjek po imenu Andrija, koji je branitelje stao nagovarati, neka bi grad predali Turcima, samo da toliki narod spase. Turci su zadali vjeru, da će ih slobodne pustiti sve iz grada, no poslije pogaziše zadanu vjeru te malo i veliko poklaše. Onda paleći provališe u Moslavinu a odanle u kraj kod Sv. Ivana. Na to se je digao ban Zrinjski i vojvoda kraljeve pomoćne vojske grof Gjuro Bildenštajn. Kod Konjščine

u Zagorju sukobiše se sa Turcima, koje je vodio bosanski paša Ulaman i hercegovački paša Malkoč. Još se Turci nisu bili prikupili pa bi ih banova vojska lahko bila satrla, ali grofovi Frankopan Slunjski, Blagajski, mladi Keglević i Erdedi, sve sama mlada gospoda, u mladenjačkoj svojoj obiesti, ne slušajuć bana i kraljeva vojvode, prihvatiše pozive Turaka na junačke mejdane na sablje i na koplja. I doskora razvila se vitežka igra, koja je ipak imala kobnih posljedica. Ulaman paša upotriebio je to vrieme te je u šumi pribrao svoju vojsku i iznenada navalio na banovu i pomoćnu vojsku, koja se je gledajuć mejdandžije nebrižno bila po okolišu raztrkala.

Turcima je kraj toga bio lahak posao, jer se naši, ne mogući se sabrati, na sve strane razbježali. I doskora je sam Zrinjski ostao na bojištu pa da ludo ne gubi glave potjerao je i on svoga konja Mrkača, koji je, premda ranjen od dva hitca, svoga gospodara sretno živa donio do grada Konjšćine. Bildenštajn zapao je bjegajuć izpod Konjšćine u gradsku jamu, punu vode, te bi bio jadno zaglavio, da ga banov jedan vojnik, imenom Baletić, nije pograbio za dugu njegovu bradu te ga tako sretno izvukao. Okršaj ovaj ostao je ipak daljnjih posljedica, jer su se naši doskora opet sabrali te Turke sretno iztjerali iz Zagorja.

SEDMO POGLAVLJE.

Borbe sad tu sad opet tamo.

Kralj Ferdinand se je u to doba slabo brinuo za Hrvatsku, jer je bio sav zaokupljen njemačkim poslovima, nastojeći zajedno sa svojim bratom carem Karlom, da u Njemačkoj uvede vjersko jedinstvo. Zato je i g. 1547. sa Turcima sklopio mir na pet godina, obvezavši se, da će svake godine turskomu caru pošiljati trideset hiljada dukata. Koliko malo je taj mir vriedio, vidi se iz poruke, što ju kralj poslao o tomu hrvatskim stališima. Kralj u toj svojoj poruci veli, da je morao učiniti mir s Turcima, da mu ne propadne Hrvatska ili Ugarska. Učinio ga je na pet godina, ali on znade, da Turci neprestano haraju i na krajiške gradove navaljuju, pa zato neka stališi nastoje, da gradovi uviek budu sigurni i stražom obskrbljeni. Kralj ih pozivlje, neka zaključe: „da svi naši vjerni podanici hrvatski budu u kućama svojim dobro obskrbljeni oružjem, spremni i pripravni, da

svaku uru, svaki čas i kad god dodje do nevolje, kada ban ovoga kraljestva zapoviedi i u boj pozove, odmah uzmognu onamo poletiti, kamo pogibelj domovine zove.“ Tako je upućivao kralj Hrvate poslije tobožnjega mira, što ga je sklopio s Turcima. I doista za Hrvatsku je taj mir slabo ili nikako vriedio. Provale pojedinih turskih četa iz Bosne ni sada nisu prestajale i malog rata bilo je i sada uviek. No jedva što je mir taj bio iztekao, već je na Hrvatsku pošla i velika vojska. Paša bosanski, hercegovački i zapovjednik Kliski složno su udarili najprije na krajinu prema Slavoniji a odanle su provalili u varaždinsko polje, paleć i robeć po običaju. No ovoga puta im bila loša sreća. Ban Zrinjski postavio se je sa vojskom pred Varaždin a vojvoda Ivan Lenković izpod Vinice. I tako Turke stisnuše medju dvie vatre te ih hametom potukoše i sve im roblje oteše. Mnogo je Turaka poginulo a paši bosanskomu ostao je i najdraži sin na bojištu. Progoneć Turke, nije ban mogao u pomoć priskočiti Virovitici a niti Čazmi, koje su tom sgodom pale pod tursku vlast. Suzbiti tako ovdje, pokušali su Turci ne dugo iza toga navaliti na utvrde uzduž rieke Une, ali su i tu bili poraženi.

Car Sulejman se je medjutim i opet spremao na rat. Učinio je Alipašu, svoga ljubimca, budimskim pašom te mu je zapovjedio, da prije svega udari na Siget. Osvojivši tvrdjavu ovu, imala je turska vojska s jedne strane zaposjesti zapadni dio Ugarske, koji je bio pod kraljem Ferdinandom, a s druge strane

osvojiti ostanke Hrvatske. Pri odlazku svojem iz Carigrada rekao je Alipaša Ferdinandovim poslanicima, koji su radi mira bili došli onamo, da će on sada Ugarsku maljem i toljagom a ne mačem i puškom pokoriti. I čim je došao u Budim, sabrao je oko sebe sve podčinjene paše te je krenuo prema Sigetu, u kojem je tada zapoviedao na glasu hrvatski junak Marko Stančić. I čete, što ih je imao Stančić, bile su hrvatske. Turska vojska navalila je na sam slabo utvrdjeni Siget, no kako god su vanjske utvrde bile slabe odbio je Stančić redom četiri juriša te je istom kod petog juriša morao uzmaknuti u samu tvrdju. Dan poslije provalio je Stančić opet iz tvrdjave te je Turke protjerao iz varoši, uhvativši kod toga samoga janjičarskoga agu. No nakon neprestanih turskih nasrtaja morao je za malo opet uzmaknuti u tvrdjavu. Sada je Alipaša sabrao na silu okolišnji kršćanski narod te ga je prisilio da u jame izpod bedema snaša svakojakoga drvlja. Na tom drvlju podigao je paša tako visoke bedeme i branike, da su ovi gradske zidine gotovo nadvisivale. Medjutim ni obsjedjenici nisu stajali prekrštenih ruku. Noću su provalili iz tvrdjave i zapalili one drvene branike turske a na to su Turci jame oko grada stali zatrpavati zemljom pa im ovo omogućilo, da su se s topovima posve približili gradu. I odmah su stali pucati na grad. Pucnjava trajala je nekoliko dana uzared, dan i noć. Pa tako su već na nekim mjestima bili razvalili gradske zidine i junak Stančić se našao u velikoj nevolji te je poručivao kralju: „Ako nam

brzo ne dodje pomoć, propali smo mi i naš grad.“ Pomoć je medjutim već dolazila. Nadaždd sa nešto ugarske vojske te ban Zrinjski sa svojim konjanicima i Lenković sa kraljevom vojskom iz Hrvatske primicali su se Sigetu. Odlučili su medjutim ponajprije navaliti na bližnji Bobovac, nadajući se, da će Alipaša, kada bude čuo gruvanje topova, za čas ostaviti Siget i Bobovcu priteći u pomoć. A tako je u istinu i bilo. Alipaša je odmah sa trideset hiljada Bobovcu skočio u pomoć. Pred Bobovcem se nato razvila ljuta bitka. Po starom običaju, kad su ugarski kraljevi glavom polazili u boj, u prvom redu na čelu vojske nalazio se hrvatski ban sa svojim četama. Tako se je i sada na čelu vojske nalazio ban Zrinjski. Turci su kao biesni skakali u Rinju vodu, da ju pregaze i na bana navale, ali on ih je suzbio nakon ljuta boja te ih razgonio na sve strane. Sami Turci poželili su znati ime vojvode, koji ih je pobio, te je beg Virovitički izjašio pred vojsku i iz svega glasa zapitao hrvatskim jezikom: „Tko si, junače, i kako ti je ime?“ — „Ja sam Nikola Zrinski, ban hrvatski,“ odgovorio je ban te je podjedno pozvao bega, neka pozdravi Alipašu. Na to mu je ovaj posebnim glasnikom zahvalio. Alipaša povukao se je sa satrtom svojom vojskom prema Pečuhu, gdje se je zaklonio. Siget je bio spašen.

Većih turskih navala na Hrvatsku g. 1556. nije bilo, a ipak ta godina nije prošla bez velikog gubitka. Te godine izgubila je Hrvatska po nemarnosti i lahkoumnosti jednoga čovjeka dva za obranu vele

znamenita grada na Uni, Kostajnicu i Novi. Kostajnica bila je u polukrugu zaštićena Unom a u zalegju opet briegom te ju stališi hrvatski smatrahu „vratima Hrvatske.“ Kostajnica pripadala je Zrinjskima, pa kad su zadnjih godina turske navale sve jače postajale a Zrinski se u obrani nadjoše gotovo osamljeni, tad su oni grad taj predali kralju Ferdinandu, da u njega metne svoju vojsku. Tako je u ovo vrieme bio u gradu zapovjednikom neki Lusthaler. Bio je otišao na svatbu prijateljima u Steničnjak pa se je tamo liepo zabavljao. Turci su to nekako nanjušili a pripoviedalo se, da im je Lusthaler za dvie hiljade cekina upravo izdao grad, pak su se iz Kamengrada, Banjeluke i drugih okolišnjih mjesta skupili i po noći krišom navalili na grad. Na čamcima se pod grad dovezoše i uzpevši se po skalinama na gradske zidine zadjoše u grad, gdje su ono malo posade bez velike poteškoće savladali. Tako je u jednoj noći sa malim turskim gubitkom pao najznamenitiji hrvatski tvrdi grad na rieci Uni te je Turcima sada bila otvorena Hrvatska sve do rieke Kupe. Lusthaler, da umakne kazni, prebjegao je k Turcima, koji su ga objeručke primili, pa se je i time pokazala ona sumnja opravdanom, da je grad izdajom propao.

Sljedeće godine 1557. provalio je opet Ferhad bosanski paša sa deset hiljada vojske u Hrvatsku. Turska vojska palila je i plienila te je strah zavladao u čitavoj zemlji. No kraljev vojvoda Lenković ubrzo je bio sabrao vojsku te je zajedno sa podbanom Ivom Alapićem kod Sv. Jelene navalio na Turke.

Hrvati se kao razjareni lavovi baciše na Turke. Najprije tukoše puškama, onda se sa handžarima poklaše, a za toga dok je tako biesnila bitka obidjoše hrvatski konjanici na čelu im podban Alapić, turske redove te ih s boka i za ledjima uhvatiše pa nakon žestoka krvava boja posve razpršiše. Turci se doskora pustiše u divlji bieg, ali polovica ih osta na bojištu a isto tako i sve roblje te zarobljeno blago. Naši su tom sgodom toliko konja zarobili, da je svaki naš junak imao ih dovoljno.

Ime Lenkovićevo prosjalo je u uspomeni naroda i svuda se spominjalo i u pjesmi junačkoj.

OSMO POGLAVLJE.

Pod novim kraljem.

U to je kralj Ferdinand 25. lipnja 1564. umro. Iza njega ostala su tri sina: Maksimilijan, Karlo i Ferdinand. Medju nje razdielio je svoje zemlje. Maksimilijanu kao najstarijemu ostavio je Česku, Ugarsku i Hrvatsku, Karlu dao je Štajersku, Kranjsku i Koruško, a najmladjemu Ferdinandu Tirolsku.

Maksimilijan bio je već za otčeva života okrunjen za kralja Českoga, Ugarsko-hrvatskoga i za cara Njemačkoga. Čim je stupio sada na prestolje, dobio je od turskoga cara Sulejmana čestitku i upit: Hoće li mir ili rat?

U povodu toga sabrao je oko sebe najuglednije ljude iz svih svojih zemalja, da se snjima posavjetuje, što da se na poruku Sulejmanovu učini. Njemački savjetnici izjavili su se za mir, a Ugri i Hrvati opet za rat.

Ban Nikola Zrinjski podigao je svoj glas za rat te je rekao: „Medju nama i Turcima nema pravoga mira. Turci robe i pliene podložnike naše raznim načinom, poda se spravljaju gradove na krajini,

sad prevarom sad opet silom otimaju, a sve to čine, premda medju nama i njima stoji primirje. Ako se pako mi za takova njihova djela potužimo, ako silu silom odbijamo, onda nam spočitavaju, da zadanu vjeru lomimo i mir kršimo, te postupaju s nama onako, kako to čini krvnik sa nemoćnim svojim robom. Nema nikakove koristi od naših tužba, neprijatelj čini sve veće i veće pakosti te radi našeg nemara postaje sve obiestnijim. Zato mislim, da je već vrieme, da se prenemo i da sa sebe sbacimo sramotni jaram. Nu da od Turčina ne bude nikakova prigovora, neka mu se pošalje danak, što mu ga dugujemo, ali ujedno neka mu se odkaže dalnje obdržavanje mira, a zato nam je on dao i previše razloga svojim neprestanim haranjem, koje nam je sukromne i javne sile više uništilo nego otvoreno vojevanje. Pripravljajmo se s toga za vremena, da Turke s Božjom pomoću odbijemo. Istina je, da Turčin u boj vodi veliku silu, nu ljudi više govore, nego što je istina. Ja sam već vidio vojske turske, koje je sam sultan vodio, vidio sam ih kao mladić od dvadeset i dvie godine, kad uzalud na Beč jurišale, zatim kad su s malo slave Kisek obsiedale i kad su radi naše nemarnosti Ostrogon i Stolni Biograd zauzele. Zato i tvrdim, da turska sila nije onolika, kako se obično govori. Sultan nema više pješaka janjičara od dvanaest do četrnaest hiljada. Broj njegovih konjanika iz Evrope i Azije ne nadmašuje dvadesetpet ili trideset hiljada. Isto toliko može biti njegovih konjanika tjelesne straže i onih, koji mu služe na krajini u Ugarskoj i Hrvatskoj. Ostali čopori, što ih Turčin sa sobom vodi, niti ne dolaze u boj, nego u taboru i kod vojske čine raznu službu, no da i te čopore puste u boj, ne bi mogli učiniti mnogo štete, jer su bez valjana oružja, mnogi imaju samo sjekiru a mnogi su i bez nje. Tu su ubogi turski podanici iz Grčke, Bugarske i drugih podjarmljenih zemalja. Kad pako znam, da je sila Turaka takova a ne veća, onda s pouzdanjem velim, da bi nam bilo dosta sedamdeset tisuća pješaka i konjanika, da se sa neprijateljem na bojnom polju ogledamo. A uſam se u Boga, da bismo mogli toliko vojske postaviti. Osim ovoga, što bi se diglo u zemljama Tvoga Veličanstva, došao bi ratu u pomoć Tvoj bližnji rodjak kralj španjolski, a španjolski pješak nije ni u čem lošiji od janjičara; u pomoć bi nam takodjer bio papa, otac kršćana i drugi vladari. Naći će se i novca, brodova, topova i ostale bojne sprave, plodna će Ugarska dati dovoljno hrane, a Dunav nam se nudi da raznaša sve što treba. Za vojvodu se ne trebamo starati, jer to tebe ide, svietli kralju! Ako to učinimo te ako pobiedimo neprijatelja, u što se ja čvrsto uzdam, naknadit će se sve štete, što smo ih dosad imali od Turaka, osvetit ćemo se neprijatelju, za sve prijašnje poraze i vratit ćemo domovini prijašnju moć i slavu. Ne traži od tebe, prejasni kralju, sviet kršćanski, da se okaljaš griehom kakovim, nego da ponajprije spasiš zemlje krune ugarske i tim da ujedno zajamčiš slobodu Njemačke i čitave Evrope.

Tako je doslovno glasio savjet slavnoga toga hrvatskoga junaka, no žalibože njegov se savjet nije slušao. Njemački savjetnici kraljevi izjavili su se za mir, a uz nje je pristao i car Maksimilijan. Poslao je poslanike u Carigrad s darovima i dankom, da prose mir opet na osam godina. Maksimilijan je htio mir, pak je ipak pod silu dobio rat. Njegovi vojvode zaratili su se sa Ivanom Sigmundom Zapoljom vojvodom erdeljskim sbog nekih mjesta, koja mu napokon i oteše. Ivan Sigmund bude dapače i prisiljen, da se posebnim ugovorom odreče naslova kralja ugarskoga i da bude pokoran kralju Maksimilijanu. Kad je to dočuo car Sulejman, planuo je opet biesom na Maksimilijana, što njegovu štićeniku otimlje gradove, koje je sultan smatrao za svoje. I novi njegov vezir Mehmed Sokolović, inače biesni poturica, brzo je pripravio rat na sve strane. Još su se Maksimilijanovi poslanici nalazili na putu, a on je već izdao zapovijed svomu bratu Mustafi Sokoloviću paši bosanskomu, da udari na Hrvatsku. I tako, kako i inače već toliko puta, sbog smutnja kraljevih sa Zapoljom prva je pod nož turski došla uboga Hrvatska. Duž ciele krajine bilo je dosta vojske, no Turci nisu navalili na tu vojsku, već su iznenada sa jakom vojskom pali pod grad Krupu na Uni, koji je pripadao Zrinjskima. U gradu je zapoviedao Matija Bakić sa posve malom četom. Mustafa paša je pozvao Bakića, da se predade, a kad je on to odbio, stao je grad biti sa topovima. Bakić se je junački branio, ali je podjedno odaslao glasnike Nikoli Zrinjskomu, zatim

zapovjedniku kraljeve vojske na krajini Herbartu Auerspergu i Frankopanu Slunjskomu, neka mu dodju u pomoć. Sabralo se vojske do sedam hiljada, kojom je zapoviedao Auersperg. Kršćanska vojska se je utaborila s ove strane Une na tako blizu Turcima, da su se medju sobom šarkali. Turcima je nakon šestnaest dana obsjedanja već nestajalo baruta i olova te je Mustafa morao u Banjaluku slati po barut i ostalu bojnu spremu. Bakić je stoga zaklinjao naše, da udare na Turke, gdje je takova sgoda, ali se Auersperg izgovarao, da na očigled Turaka nikako ne može pregaziti Unu. Frankopan Slunjski i Petar Farkašić, koji je vodio Zrinjskove pomoćne čete, uzavreli su od jada, gledajući, gdje se na očigled kršćanske vojske trga komad po komad zidina Krupe od turskih lumbarda pa su napokon htjeli sami sa svojim četama preći preko Une, ali im je vrhovni zapovjednik Auersperg zabranio. Tako je napokon došao i dvadesetpeti dan obsiedanja. Grad je već bio na pola razvaljen, a sada je Mustafa odredio obći juriš na grad. Više hiljada Turaka bacalo se na grad uz užasnu viku. Jedni su se penjali uz zidine, drugi opet bacali su kroz razvaljene zidine vatru u grad, pa tako kroz plamen i dim prodrli su napokon u grad. Ali tu ih dočeka čudo. Od svih onih junačkih branitelja našli su samo još sedmoricu živih. Od te sedmorice se četvorica živi ne htjedoše predati, već sa sabljom u ruci pogiboše. Bakić, videći da već nema pomoći, htio se je u zadnji čas spasiti, ali i on je u Uni zaglavio. Sve to gledao je jadni Auersperg prekrštenih ruku.

Mustafa Sokolović bacio se je nakon toga sa vojskom od gotovo dvanaest hiljada, ali tu mu nije stao na put kakov Auersperg, nego banska hrvatska vojska pod Petrom Erdedom. Kod Obreške zametnula se ljuta bitka, koja je svršila podpunim porazom Turaka, premda je banska vojska bila za polovicu manja. Na bojnom polju ostalo je do dvie hiljade Turaka a mnogo ih je pored toga Erdedi i zarobio. Hrvatska je dakle i opet odbila neprijatelje. Maksimilijan se je sada požurio, da pokrene sveobću kršćansku vojnu na Turke. Ali prije ipak pokušao, ne bi li se kako s Turcima pogodio, te je i opet poslao poslanike u Carigrad, da ištu natrag Krupu i još neka mjesta u Ugarskoj, što su ih njegovi vojvode bili oteli mladomu Zapolji. Sultan se je razbiesnio, kad je čuo, što Maksimilijan zahtieva, pa mu je poslanike dao baciti u zatvor a pašama svojim je zapovijedio, da se spremaju u boj. Maksimilijan je nato od njemačkih stališa zaiskao pomoći, predočivši im veliku pogibelj, koja bi prietila Njemačku, da Turci njega pobiede. Njemački stališi obećaše pomoći pa se doskora sa austrijskom, češkom i ugarskom sabralo do osamdeset hiljada vojske, koja je uz Dunav kretala prema Ugarskoj.

DEVETO POGLAVLJE.

Siget.

I Turčin bio se je za toga spremio. Sultan Sulejman krenuo je 1. svibnja 1566. iz Carigrada sa velikim sjajem na čelu silne vojske. U Biogradu dočekali su ga njegovi paše, a onda je u sjajnom provodu na konju unišao u Zemun, kamo je pozvao mladoga Zapolju. Sulejman poslao mu je svoju vlastitu ladju, da ga sa sjajem dopreme. Veziri i u zlato odjeveni dvorjanici dopratiše ga do Sulejmanova šatora. Sulejman je sjedio na zlatnom priestolju, obkružen svojim vezirima i pašama, a mladi Zapolja je po tri puta pokleknuo, dok mu je Sultan pružio ruku na poljubac, kao dragomu svomu sinu, uvjeravajuć ga, da ne će prije mirovati, dok mu krunu ugarsku ne postavi na glavu.

Sulejman je bio odlučio sa svojom vojskom ravno na Beč, no kad je, boraveći još u Zemunu, dočuo da je Nikola Zrinski kod Sikloša napao njegovog

pašu Muhameda pa da su paša i njegov sin u boju pali, a Zrinjski da je sve bojne sprave i mnogo blaga turskoga zaplienio i sa silnim onim plienom sklonio se u Siget, tad se je tako razjario, da je prvobitnu svoju osnovu napustio te odlučio, da će najprije ravno na Siget, a onda istom, kad Siget uzme, pod Beč. Siget je u to doba sastojao iz tri diela. Novi i Stari grad bili su dubokom jamom odieljeni, preko koje vodili su mostovi, a unutarnja tvrdjava bila je trostrukim jamama obkopana. Zidine kojim je grad bio opasan, nisu bile od kamena. Jakost gradu podavale su ipak močvare rieke Almaša oko grada a uz to i to, što je i voda iz ove rieke bila zavrnuta u jame pred gradskim obkopima. Zrinjski je već prije bio primio zapovjedničtvo nad Sigetom te se je sada, kako reče, zatvorio u taj grad, da prolije krv za Boga i domovinu, veselo i vjerno, a bude li sudbina htjela, da i život svoj žrtvuje. Vojsku sabrao si je gotovo od samih hrvatskih vitezova, koje je već u prijašnjim bojevima bio upoznao. Pored ovih hrvatskih vitezova sklonilo se pod njegovu zapovjed u Siget i nekoliko ugarskih plemića, ponajvećma iz okolice sigetske. U grad je spravio hranu i ratnih sprema za više mjeseci, pa se je nadao, kako je pisao caru Maksimiljanu, da će silnu Sulejmanovu vojsku uzdržati za četiri mjeseca, ako mu dodje još nešto pomoći. Vojska njegova, što ju je imao na okupu u Sigetu, bila je malobrojna, najviše ako je brojila oko dvie hiljade ljudi. Pomoć, kojoj se je nadao, ipak nije došla. Ostao je dakle sam sa svojima.

No ako mu je vojska i bila malobrojna, to je ipak bila oduševljena i spremna, da zajedno sa svojim slavnim glavarom život svoj položi za svetu stvar domovine.

Koliko se znade, bili su sa Nikolom Zrinjskim ovi hrvatski vitezovi u Sigetu: Gašo Alapić, njegov nećak, zatim Petar Farkašić, Vuk Papratović, Petar Patačić, Lovro Juranić, Ivan Novaković, Stjepan Oršić, Juraj Hrvat Radmanović, Nikola Kobac, Blaž Dijak, Juraj Matijaš, Petar Batušić i Juraj Lukšić iz Bruvna, koji je u Siget došao po zapovjedi Zrinjskoga ujedno sa ostalim slugama njegove milosti. Uz evo spomenute hrvatske vitezove navadja praunuk sigetskoga junaka Petar Zrinjski, u svojem pjesmotvoru „Sirena mora jadranskoga“ još i ove hrvatske junake: Deli Vid, Zorković, Golemi Stipan, Radivoj, Hasanović, Abram Penezić, Grdin, Slamenović, Miloš Badanković, Fabijan Šaš, Šar i Benedikt Medved.

Kad je Zrinjski već za stalno znao, da se turska vojska primiče samom Sigetu, skupio je u unutarnjem gradu oko sebe vojvode, kapetane i sve vojnike te im je rekao: Eto na nas Turčina, da nam otme grad, što smo ga odlučili braniti. Turčin se uzda u silnu svoju vojsku, mi se pako uzdajemo u Boga, koji nas ne će ostaviti, ako ga budemo od srca molili. Zato dočekajmo našega i svega kršćanstva dušmanina sa hrabrenim srcem. Svaki nas čini svoju dužnost. Sloga i ljubav budi medju nama!

Zatim je pristupio, da položi prisegu, te je rekao: Ja Nikola knez Zrinjski obećajem najprije

Bogu Velikomu, zatim kralju i našoj ubogoj domovini te napokon i vama, vitezovi moji, da vas nikada neću ostaviti, nego da ću s vama živjeti i umrieti, dobro i zlo podnositi. Tako mi Bog pomozi!

Iza toga isto tako prisegoše i njegovi vojnici.

Nakon toga proglasio je za svoga nasljednika Gašu Alapića, ako bi on u boju poginuo.

Zadnji dan mjeseca srpnja već su opazili u Sigetu s tornja u unutarnjem gradu, kako se dižu oblaci praha od Sv. Lovrinca, koje je bilo selo Nikolino te je ležalo jednu milju od Sigeta. To su bile prednje čete turske vojske, koja se je primicala Sigetu.

Sada su redom dolazile turske čete pod Siget te ih je 5. kolovoza već bilo sto hiljada na okupu pred Sigetom. Na 6. kolovoza pako naviestilo je gruvanje topova i krika „Allah!“ iz stotine hiljada grla, da je sam sultan prispio u tabor.

I Zrinski ga je pozdravio, kao što su poslije pripoviedali Turci. Po gradskim zidinama dao je izvješati crvene tkanine, gradski je toranj pokrio novim limom i dao izpružiti najveći svoj top. Tim je izjavljao, da ga prima kao junaka i da je gotov s njim se uhvatiti u koštac. Pa kako su Turci u pomoć zvali Allaha svoga, tako su sada i sigetski junaci oduška dali svomu srcu te izjavili, da su pripravni krv svoju prolievati za Isusa, zazvavši po tri puta ime Isusovo.

Već dan poslije počeli su Turci navaljivati na Siget. Udarili su naime sa velikom silom na Novu varoš i to na južnu stranu, koja je bila najslabije

zaštićena, no uza sve to bili su na svim stranama uz velike gubitke suzbiti.

Kad su Turci vidjeli, da se ne će tako lahko dokopati ni slabo zaštićenog Novog grada, stali su praviti dokope. Razkapali su pred sobom zemlju te su se po izkopanom jarku sve više približavali gradu. Tako su se napokon sve po malo dokopali do grada. Sad su namjestili topove i stali pucati na grad. Slabo zaštićeni novi grad nije se mogao održati od turskih topova pak ga je stoga Zrinjski već nakon trećeg dana obrane dao na sve četiri strane zapaliti te mostove, koji su ovaj grad sa starim gradom spajali porušiti. Na to su Turci stali udarati na stari grad, u koji je Zrinjski za obranu njegovu bio smjestio šest sto ljudi. Turci su na stari grad počeli iz topova pucati već 10. kolovoza. I odprije su već imali topove svoje smještene na iztočnoj strani staroga grada, no sada još ih smjestiše s južne strane. Pored toga počeli su se i dokapati prema jarku, koji je dielio novi varoš od staroga, da i tu postave svoje topove. I već su bili podigli nasipe, gdje su se imali postavljati topovi, kadno je iz staroga grada provalio vojvoda Mate Sečujac sa malom ali odabranom četom te raztjerao Turke, koji su ostavili više stotina mrtvih u obkopima. Kao ovoga puta, tako su branitelji i sve dalnje turske navale sretno suzbijali.

Kad su Turci vidjeli, da se na taj način ne će tako lahko moći dokopati staroga grada, oni se domisliše drugomu načinu. Dali su se naime na to, da prosieku onaj veliki nasip na zapadnoj strani staroga

grada, koji je tu bio podignut zato, da se je voda potoka Almaša morala razlievati oko unutarnjeg grada i jednog diela staroga grada. Oko toga počelo je sada raditi nekoliko hiljada kršćanske raje. Da raji, koja je prokapala nasip, ne smetaju branitelji, smještena je bila pokraj njih četa od šest sto janjičara, koji su stali spremni, da branitelje suzbiju, kad bi im se prohtjelo iz staroga grada provaliti. Uz janjičare bilo je postavljeno i nekoliko topova, koji su takodjer imali štititi radnike u njihovu poslu.

Branitelji nisu dugo stajali prekrštenih ruku. Po odredbi Zrinjskoga provalila je iz staroga grada četa od dvie sto ljudi pod vodstvom staroga ratnika Radovana, te je, spustivši se sa nasipa prema janjičarima, tako ih vješto spopala, da su se odmah razbježali. Još veća zabuna je nastala, kad su na to i one hiljade polenika stale bježati na sve strane. Obću tu zabunu upotriebiše branitelji te priskočiše k onim turskim topovima pa ih zagvozdiše, sasjekavši im kolesa i osovine. U tili čas bio se je nato uzbunio čitavi turski tabor i doskora nahrupiše sa svih strana turske čete. Sada se je izpod starog grada razvila ljuta bitka, koja je svršila podpunim porazom. I branitelji su tom sgodom imali dosta gubitaka, najznatniji je ipak bio taj, što je životom svojim platio i hrabri vodja čete Radovan.

Usljed toga poraza i usljed strašnog djelovanja sigetskih topova, od kojih jedan malo da nije zahvatio i sam sultanov šator, uzmakeše Turci na čas od starog grada. No doskora stali su još i sa većom žestinom

navaljivati, ali sav njihov napor i sva žestina, kojom su uprkos velikim gubitcima neprestano navaljivali, razbila se o izvanrednoj hrabrosti sigetskih vitezova.

Kod tih opetovanih juriša palo je preko pet hiljada Turaka, a medju njima bješe do dvie hiljade janjičara. Osim toga palo je braniteljima više stotina Turaka u ruke živih.

Sultan je biesnio, kad je dočuo za dosadanji neuspjeh. Zaprietio se je pašama, da će ih dati pogubiti, ako Sigeta doskora ne razvale i Zrinjskoga ne uhvate živa. I tako paše odlučiše, da će učiniti zadnji juriš na stari grad sa čitavom vojskom.

Taj juriš poduzet je 19. kolovoza. Turci započeli su boj već za rana jutra. No već kroz čitava tri dana prije pucali su iz šestdeset topova neprestano na grad sa svih strana pa im je tako na više mjesta uspilo razvaliti zidine gradske. Sada su najsmjeliji turski bojovnici preko zatrpanoga jarka navaljivali prema onim provalinama. Junački branitelji suzbili su po više puta navaljujuće neprijatelje i jarak oko grada bio je već pun mrtvih Turaka. Nu uzalud bijaše sve ono oduševljenje i bezprimjerno junačtvo sigetskih vitezova, kad je Turčin mjesto suzbijenih i poubijanih vojnika sve druge i druge mogao u boj poslati. Jedna turska četa bila je suzbita i potučena, a odmah zatim javila se druga, onda treća pa tako išlo od rana jutra. Turci su se sami divili bezprimjernomu junačtvu hrvatskih onih vitezova, divili su se junačtvu, kakova nikad do sad nisu vidjeli, ali su

ipak znali, da ta šaka ljudi mora napokon ili sva izginuti ili se mora natrag povući.

Naši su još neprijatelja odbijali na onoj provalini, na koju je u grad provaljivao, kadno je Turcima uspilo i sa strane velikoga nasipa provaliti u grad. Poput bujice razlile su se sada turske čete po čitavom gradu. Tu je svaka obrana bila uzaludna. Pojedine turske čete bile su već doprle do mosta, koji je vodio u unutarnji grad, pa je bilo pogibelji, da Turci braniteljima staroga grada zakrče uzmak. Oko samoga mosta, kad su se naši pod večer povlačiti počeli, razvila se ljuta bitka. Tu je palo mnogo naših junaka, no polovica starogradske posade ipak je sretno prešla preko mosta u unutarnji grad, da tu nastavi junačku borbu. Taj dan i u tim borbama divnoga junačtva palo je više odličnih vitezova, Kanoti Martin Bošnjak, Petar Botoš, Petar iz Bate, Blaž Dijak, Juraj Matijaš i Ivan Gerdej, dok je Matiji Sečedinu, vodji pješaka, tursko tane razmrskalo oba koljena. Turski gubitci bili su kod tog juriša upravo silni, jer je samo mrtvih ostalo na bojištu preko tri hiljade što janjičara što inih bojovnika. Zrinjski je još za obsiedanja stare varoši poručivao caru Maksimilijanu, da će, ako mu dodje do nevolje, staru varoš zapaliti i povući se u unutarnji grad, da se tu brani do zadnjega čovjeka. Jamačno se je uzdao u pomoć carevu, koji je bio sabrao do sto hiljada vojske na Turke. No Maksimilijan se je predugo sa svojim njemačkim vojvodama svjetovao te nije mu pomoći poslao, već je odlučio čekati kod Gjura sa

cielom svojom vojskom. Tako je Zrinjski bio na milost i nemilost prepušten Turcima. I Sulejman se je pobojao, da bi car Maksimilijan mogao doći Zrinskomu na pomoć, pa su zato Turci sve svoje sile uprli, da što prije dobiju Siget u svoje ruke.

Stara varoš bila je sada u njihovim rukama te su odmah počeli raditi proti unutarnjem gradu, u koji se sva Zrinjskova četa bila povukla. Kako Zrinjskovi ljudi sada nisu više mogli braniti onaj veliki nasip, koji je obustavljao vodu potoka Almaša, zato ga Turci odmah prokopaše, te je tako odtekla voda iz močvare, koja je obkruživala unutarnji grad. Sada već nije bilo zapreke, koja bi Turcima bila branila, da se približe unutarnjemu gradu.

I tako se Turci uz neprestanu pucnjavu iz težkih topova sve bliže i bliže prikučiše unutarnjemu gradu. Pucnjava njihovih topova bila je kroz čitava tri dana usredotočena na jugo-zapadni bedem, koji je uslijed toga bio znatno oštećen, pa se sada Turci na 26. kolovoza odvažiše na prvi juriš. Na čelo turskih četa, koje su imale poduzeti taj juriš, postavio se je sam janjičarski aga Alija. Njegovi janjičari, perjanice turske vojske, navalili su divljim urlikanjem prema oštećenom bedemu. Ne mareći za strašnu vatru, koja je na nje sipana iz grada, zatrpali su oni u čas gradski jarak, preko kojega su sa svoga nasipa mogli preći do provaline u gradskom bedemu. Popadali su kao snoplje, ali se ipak primakoše bedemu. Nu tu ih je dočekao Zrinjski sa svojim junacima. Prvi napadači budu suzbijeni sa velikim gubitcima,

ali na njihovo mjesto stupili su doskora drugi, koji su se još žešće borili, da osvete svoje pale drugove. Iza ovih javili se na popriŝtu opet treći i tako nastavljena je ljuta borba puna dva sata. Napokon počeli su Turci uzmicati i to preko mrtvih tjelesa njihovih drugova, kojima je čitavi jarak oko provaljenog bedema upravo zatrpan. Nu i od ovih, što se sada dadoše u bieg, malo je koji živu iznio glavu. U toj sječi palo je više od hiljadu Turaka, sve samih janjičara. I ljuti janjičarski aga Alija pao je braniteljima živ u ruke i naši mu oteše prorokovu zastavu, koju je bio ponio, da ju zatakne na bedeme gradske.

Poraz turski bio je dakle i ovoga puta podpun, te je do kraja razbiesnio sultana. U biesu svojem odredio je, da čitava njegova vojska ima navaliti na Siget i da prije ne smije mirovati, dok ga ne sravni sa zemljom. Za taj veliki juriš odredjen je dan 29. kolovoza, koji se je već više puta ukazao sretnim za oružje Sulejmanovo. Na isti taj dan porazio je Sulejman ugarsko-hrvatskoga kralja Ljudevita na mohačkom polju, isto tako je na taj dan osvojio i Biograd te kraljevski Budim. Spomen na te turske pobjede imala je razpaliti turske vojnike, koji su uslijed dosadašnjih strašnih gubitaka i poraza bili klonuli.

Da juriš bude uspješan, učinjeno je sa turske strane sve moguće. Podignuti su nasipi proti gradskim bedemima a i jame oko grada, preko kojih je trebalo navaljivati na provaline u bedemu, bile su,

koliko god se dalo, zasute i zatrpane. U koliko se to nije dalo, načinjen je most od kola. Stavljeno uporedo po troja seljačka kola te je učinjeno takovih četrnaest redova. To sve pako je lancima tako čvrsto svezano, da se je činilo kao da su jedna kola. Onda je na ta kola naslagano drvlja do primjerne visine, a na vrhu stavljene su daske, da se je moglo bez potežkoće hodati. Tako složeni most morala je uboga raja doturati do gradskoga bedema, gdje se je imao juriš učiniti. No i taj veliki juriš odbio je Zrinjski isto tako slavno. Sva divlja srčanost Turaka, da provale u grad, bila je uzaludna. Potučeni i slomljeni, morali su napokon na svim stranama uzmaknuti. Gubitci Turaka bili su ovoga puta još puno veći, a pao je tom sgodom i Aliportug, zapovjednik turskoga topničtva, koji je ravnao čitavim obsiedanjem.

Turska vojska bila je uzdrmana. Poraz za porazom sasvim ju je poklopio. U carevoj okolini počelo se uvidjati, da silom ne će biti moguće satrti Zrinjskoga, pa se zato sada utekoše drugim sredstvima, ne bi li kako namamili Zrinjskoga, da s dobra preda grad.

Sulejman je streljicom dao u grad baciti pismo, u kojem Zrinjskomu obećaje, da će ga učiniti gospodarom Hrvatske, ako mu Siget preda. Kad to nije upalilo, tad Turci pokušaše još i drugo. Oni su negdje na Muri bili uhitili trumbentaša Jurja Zrinjskoga, najstarijeg Nikolinog sina. Sulejman uzeo je dakle trublju od tog trumbentaša, na kojoj je bio grb Zrinjskih, te ju je poslao u grad Nikoli sa po-

rukom, da mu grad preda, jer da će mu inače sina pogubiti, kojega u svojoj vlasti ima. Nu i ovu, srcu otčinskomu toli težku kušnju svladao je Nikola. Sin mu Jure bio mu je drag i mio, jer na njemu imalo je ostati ime i slava roda Zrinjskoga, no još milija od ljubljenoga sina bila mu je domovina i spas njezin. Kad sve to nije pomoglo, pokušao je Turčin još i to, ne bi li kako razdvojio posadu sigetsku, jer je dobro znao, da joj je sva snaga u slozi i požrtvovnoj odanosti prema njenom glavaru. U tu su svrhu bačena u grad pisma na hrvatskom jeziku, u kojim se je branitelje pozivalo, da se ludo ne zatiru, već da se predadu mogućemu caru, koji će ih carski nagraditi. No ni to nije upalilo, jer su branitelji, kako inače nije ni moglo biti, ostali postojani uz svoga slavnoga vodju.

Turci su medjutim i sljedeće dane, ako i ne tako žestoko kao prije, navaljivali na gradske bedeme. Da se bolje obrani, dao je Zrinjski tamo, gdje je gradski bedem bio najviše oštećen, podignuti novo branište od debelih greda i zemlje. A dok je on još radio oko ove nove utvrde, latili su se i Turci nečega, što do sad još nisu bili pokušali. Kako se močvara oko grada usljed velike suše, koja je u to doba vladala, posve bila usušila, stadoše Turci sada podkapati i same gradske bedeme. U tomu pako ih nikako nisu mogli priečiti branitelji. Već u noći 2 rujna podkopali su bedem s kraja a nastavljajuć taj posao uspjeli su za dva dana na toliko, da su svojim podkopom došli do jarka, koji je bio izkopan

pred novim braništem. Branitelji su ih doduše raztjerali, ali uzalud, jedne su raztjerali, a odmah zatim javili se drugi, treći i četvrti, pa su posao nastavljali. A kad je tako podkop bio dovoljno izrovan, nanosili su Turci u noći od 4. na 5. rujna u podkop svu silu suha drvlja, dasaka, slame i puščanoga praha, pa su sutradan rano izjutra prah i ostalo gorivo u podkopu pod bedemom podpalili. Bedem se je uzduž i popreko usljed strašne sile podpaljenoga praha razvalio, a iz samog podkopa stala je sukljati silna vatra od ondje nagomilanog goriva. Na svu nesreću stao je u isti čas još duvati jak vjetar od juga, koji je pustočeći plamen raznosio na sve strane. Plamen je ponajprije dohvatio novo podignuto branište pa se onda dalje razširio po gradu, koji je doskora stajao većim dielom u plamenu. Branitelji su nastojali iz svih sila, da ukrote biesni živalj, od kojega im je prietila propast. Ljudi, koji nisu bili za oružje, zatim žene i djeca prinašali su vodu iz jarka u drvenim i bivoljim vjedricama, ali se doskora jadnici osvjedočiše, da je uzaludan sav trud, jer je plamen prkosio njihovu nastojanju i jer su ih Turci posred toga u tom priečili pucnjavom iz topova i pušaka. I u isto doba, dok su se ovi uzalud borili sa uništujućim ognjem, nalazila se i posada u junačkoj borbi sa neprijateljem.

Turci su naime u isto vrieme bili udarili takodjer na gradske bedeme. Žestoka borba bila se zametnula kod jugo-istočnog bedema, ali branitelje napokon su odbile sve turske navale s te strane. U

tom se bila oborila golema sila osobito janjičara na sjevero-istočni bedem. Tu su Turci bili navalili sa tolikom žestinom, da su nakon ljute borbe i u sam grad prodrli. No u odsudnom času priskočio je na tu stranu sam Zrinjski te je na čelu odabranih vitezova udario onamo, gdje su Turci najvećma biesnili.

I kao da je grom pao medju turske čete, one se razletile na sve strane. Zrinjski je sam posjekao više janjičara, koji su mu prvi došli pod ruku. Onda se je bacio na čelu svojih vitezova medju najgušće rulje Turaka i nastao je pravi pokolj te su Turci, lievo i desno, padali kao snoplje što od Zrinjskove ruke što od njegovih vitezova. Turci nisu svi mogli uzmaknuti kroz onu provalinu u bedemu, pa ih je mnogo propalo u gradu takodjer od plamena. No usprkos svoj toj strašnoj sječi, vratiše se Turci i po drugi i po treći put k bedemu, ali ih i opet snadje ista sreća.

Sulejman nije doživio sreće, da bi se mogao nasladjivati na požaru unutarnjeg grada, kao što se je nasladjivao u početku kolovoza, kad je pred svojim šatorom gledao, kako u plamenu nestaje novoga grada. Od biesa, što mu je Zrinjski tako dugo prkosio, umro je dan prije toga juriša, naime 4. rujna.

Veliki vezir Mehmed Sokolović je znao, da bi glas o sultanovoj smrti mogao Turke uzbuniti, pa je s toga zatajio njegovu smrt turskoj vojsci i sve je tako udesio, da nitko nije mogao za to doznati, izuzam nekoliko njegovih pouzdanika. Po njegovoj odredbi obdržavan je u sultanovim šatorima isti onaj red kako

je to bilo, dok je sultan živio. Za sultana se pripravljalo jelo po navadi, na ustanovljeno vrijeme svirala je glazba pred sultanovim šatorom i sve ostalo se obdržavalo kao da je sultan živ.

Istom pod konac mjeseca listopada na povratku svojem u Tursku saznala je vojska za sultanovu smrt.

Uza sva ona velika čudesa junačtva, što ih je počinio Zrinjski suzbivši toliko puta brojene deset puta jačega neprijatelja, napokon je ipak uvidio, da se dalje već nikako ne može držati u gradu. Njegovi junaci, kojih je sada bilo jedva tri stotine, posve su bili izmučeni neprestanim odbijanjem navala, koje su u posljednje dane bile tako učestale, da im gotovo ni časa nije bilo odmora. Uz to se sada javila još i gora pogibelj nego li je bilo neprestano navaljivanje Turaka. Biesni plamen bio je naime već zahvatio sve sgrade te je za čas mogao zahvatiti i puščanim prahom napunjeni toranj, koji se je nalazio blizu mosta, što je vodio do kamenite kule. Tu dakle već nije bilo obstanka; samo još u kuli mogla se je borba nastaviti.

Zrinjski se je stoga sa preostalim svojim junacima povukao u kamenitu kulu te se je tu zatvorio.

Turci su medjutim unutarnji grad uzeli u svoj ruke pa su na njegovim bedemima slavodobitno pozatakli više zastava. Zatim su se porazbjegli po gradu, da plien traže. Što su našli žena i djece, to su odveli u svoj tabor, a ostaloga pliena malo su našli Ovo ih je još više razbjesnilo pa su biesu svome time davali oduška, što su starce i ranjenike klali.

Vojvodi Matiji Šečujcu, koji je bio težko ranjen, odsjekli su glavu na postelji njegovoj, no time su junaku tomu iskazali ljubav, jer nije morao gledati, kako mu vuku u sužanjstvo ženu i devetero djece.

Kula, u koju se je Zrinjski povukao sa ostancima svoje čete, pružila mu je slabo utočište. Još najbolje je bila ta kula zaštićena sa sjevera, jer se tu oko nje nalazio jak bedem a pod njim duboka vođom napunjena jama, koja je neprijateljskoj vojsci zakrčivala pristup. No naprama samom gradu, koji je sada bio u turskim rukama, nije bilo nikakvog zaštitnog zida.

Uza sve to Zrinjski nije ni sada klonuo. Četa je njegova kao i prije bila oduševljena i spremna na junačku borbu do zadnjega daha, pa da je samo bilo svega ostaloga, što u takovim prilikama trebaše, mogao je borbu i odavle nastaviti. Ali na žalost svoju se je Zrinjski doskora uvjerio, da za dalnji nastavak junačke borbe ima samo jedno, oduševljenje naime i hrabrost svojih vitezova, dok mu je svega ostaloga manjkalo. Tvrdja bila je sa strane grada gotovo posve bez svake zaštite. Od topova ostalo mu samo šestnaest komada i dva velika topa, dva mužara i četrnaest malih topova. Nu ako je to za nevolju bilo i dostatno za obranu, koja mu korist, kad nije bilo ovoga, što je trebalo za život. U kuli je samo hiljadu mjerova brašna, sva pako ostala hrana, koje još bilo u izobilju, bila je ostala u gradu, gdje ju je nezasitni plamen uništio. No najveća nevolja bila je u tomu, što je u kuli ponestajalo vode, pa su njegovi junaci sa užasom morali gledati, kako oko njih padaju žene i djeca, što su se bili sklonili u kuli. Turci su medjutim bili ugasili vatru u gradu pak su se sada stali pripravljati, kako da uzmu zadnje utočište Zrinjskovo, tvrdu kulu.

Ali Mehmed Sokolović ne htjede ipak da se povjeri samoj bojnoj sreći. Krvavo je bio on sa svojim Turcima poučen, da se Zrinjskomu ne otimlje ni pedalj zemlje bez golemih žrtava, a tih pako je na turskoj strani do sada bilo i odveć. Uz to se je i bojao, da bi Sigećanima u zadnji čas, da se obsiedanje još koji dan zategne, mogla doći pomoć od carske vojske. Zato je još jednom pokušao, ne bi li svoj cilj postigao bez dalnjeg prolievanja krvi. Pozvao je naime Zrinjskoga u Sulejmanovo ime, da se preda. Štujući Sulejman vanredno junačtvo Zrinjskoga — tako bje Nikoli poručeno — kune mu se glavom svojom, da će pustiti živa i neoskvrnjena i njega i sve njegove drugove, ako mu s dobra grad predade. Ali Zrinjski je odgovorio: da je primio Siget na vjeru od Maksimilijana kralja, komu ga želi i dalje čuvati, pa da se uzda u Boga, da će se i dalje braniti, kao što se je branio do sada. ako mu pako dodje do nevolje, da će s gradom i život svoj položiti.

S tom uzvišenom odlukom bio je on u Siget ušao i njoj se velika njegova duša nije ni sada mogla iznevjeriti. Siget može pasti, no hrvatski knez Zrinjski biti će ipak po sve vijekove slavljen kao dobitnik silnoga cara Sulejmana, kojemu je jezgru

vojske potro sa šakom hrvatskih vitezova. Već i sama ta pomisao morala je volju Zrinjskoga činiti tvrdom kao alem-kamen. Neka padne Siget i neka pogine ona šaka njegovih branitelja, koji su u obrani toga slabo utvrdjenoga grada činili više nego što je čovjek kadar učiniti, što zato, već će se naći, tko će ih osvetiti. Evo tamo kršćanske vojske na Dunavu, koja ne će propustiti da se ne obori na potrte ostanke Sulejmanove vojske pa će Turčin skupo platiti kukavno ovo slavlje. No da se i ne sbude, svejedno, sigetskim vitezovima će ipak biti neprolazna zasluga za domovinu i čitavo kršćanstvo već s toga, što su pokazali, koliko vriedi oduševljenje za svetu stvar domovine. Posvuda će ljudi smjelije dizati u vis glavu pa će se i kraljevi i narodi sa većim pouzdanjem laćati oružja, da se ogledaju sa krvnim dušmanom, kojemu je oružje pod Sigetom tako potamnjelo. I tako će se hrvatska zemlja osloboditi sramotnoga jarma i kruni njenoj povratit će se prijašnji sjaj te će krst Isusov zasjati ovdje gdje sada polumjesec vlada.

Takove su misli napunjale dušu velikoga bana. On i svi njegovi vitezovi bili su spremni, da život svoj polože za krst častni i slobodu zlatnu.

DESETO POGLAVLJE.

U bezsmrtnost!

Kad je Mehmed Sokolović vidio, da mu je trud uzalud, odredio je juriš na tvrdu kulu, u koju se je Zrinjski zatvorio. Dne 7. rujna zaokupili su Turci tvrdju sa svih strana pak su stali bacati na kulu ognjene striele i lopte, koje su sipale vatru ne samo na okolišnje sgrade nego i u samu kulu. I doskora su okolišnje sgrade stajale u plamenu, koji se je sve dalje širio te je napokon zahvatio i samu kulu.

Zrinjski je uvidio, da mu sada ne preostaje drugo, nego da kukavno izgori sa svojom četom u kuli ili da sa svojim vitezovima provali medju Turke te tako nadje junačku smrt. On je odabrao ovo posljednje, jedino dostojno njega i njegove junačke čete.

Prije svega dao je iz svojih odaja iznieti sve dragocjenosti, što ih je imao kod sebe, pa je sve to spobacao u oganj.

Zatim je prizvao svoga vjernoga komornika Čeraka te mu je naložio, da donese sjajno odielo, u koje se je odievao, kad je polazio na velike svečanosti. Odbacio je oklop i kacigu te je obukao kratku ječermu i preko nje baršunastu dolamu. Na vrat si je objesio dragocjen lanac, a na glavu si je stavio zlatom izvezenu kapu sa perom od čaplje i s dragim kamenjem sprieda. O bedra opasao sablju, vjernu svoju drugaricu, kojom se je bio služio kod prvih svojih pobjeda. Onda je još uzeo u ruke lahak okrugao štit. U podstavu dolame dao je ušiti sto dukata, da bude pliena Turčinu, koji ga mrtva dobije. A napokon uzeo je k sebi gradske ključe, da ne dodju neprijatelju u šake, dok bude njemu na ramenima glava.

I tako odjeven, kao da polazi u svatove, stupio je medju svoje vitezove, koji su ga već čekali u gradskom dvorištu. Tu ih je pozdravio sa nekoliko rieči i osokolio za zadnju junačku borbu. Kako su se dično do sada držali, tako neka i završe svoje djelo za svetu vjeru Isusovu i za domovinu. Onda je dao otvoriti gradska vrata, pred koja su već bili nalegli Turci. Vrata se razletiše i Zrinjski zapovjedi jedinomu još topniku Marku Srečanu, da opali veliki top, koji je bio namješten pokraj vratiju, no baš u tom trenutku pogodilo je Srečana tursko tane. Mjesto ovoga opalio je sada top Juraj Horvat i njegovo zrno u tili je čas Zrinjskomu i njegovoj četi otvorilo put u tursku gomilu. Zrinjski je na to na čelu svoje male čete provalio medju Turke, a za njim

grnuli su njegovi vitezovi, medju njima Lovro Juranić sa zastavom hrvatske kraljevine. Turci su mu u sav glas dovikivali na hrvatskom jeziku, neka ne gubi glave nego neka se preda na carevu milost. Ali Zrinjski nije prestao sjeći Turke, dok ga napokon pogodilo neprijateljsko zrno upravo u čelo junačko te je pao. Njegovi vitezovi, koji su se pokraj njega borili, priskočiše nato k njemu, da ne puste neprijatelja do njegova tiela, ali i oni su doskora pali pokraj mrtvog svog vojvode. To su bili vjerni njevi vitezovi Vuk Papratović, Nikola Kobač, Petar Patačić i Lovro Juranić.

Pali su nakon junačke borbe i svi ostali vitezovi. Svi do jednoga. Črnka, vjernoga slugu Zrinskoga, i nećaka Zrinskovog Gašu Alapića uhvatiše Turci žive pa ih je kasnije Nikolin sin Gjuro Zrinjski odkupio. U gradu pako sve muškarce poklaše a ženu i djecu odvedoše u roblje.

Mrtvo tielo Zrinjskoga odnesoše Turci u svoj tabor i tu mu je aga janjičarski dao glavu odsjeći. Truplo mu je pokopao Mustafa Vilić Banjalučanin, koji je negda bio njegovim sužnjem te mu se je sada pružila sgoda, da tom zadnjom počasti izkaže svoju zahvalnost za čovječno postupanje, što ga je kao sužanj bio našao u njegovu dvoru. Poslije nataknuli su Turci glavu Zrinjskoga i ostalih vitezova na kolce i tako su ih kao znak pobjede 7. i 8. rujna pustili pred sultanovim i vezirovim šatorom. A 9. rujna poslao je Sokolović glavu Zrinjskoga svomu bratu Mustafi, paši budimskomu, ovaj ju pako odpremi

carskomu vojvodi Salmu, uz poruku, da će se i njemu dogoditi kao Zrinjskomu, ako ne bude predao Gjura, kad podanj dodje car turski. Kad je Salm dobio častne ostanke velikoga junaka, dopremio ih je s velikom vojničkom počasti u Gjurski tabor. Glava Zrinjskoga bila je na to pohranjena u Gjurskoj glavnoj crkvi i tu je ostala do 18. rujna. Na taj dan pako preuzeo ju je Nikolin sin Gjuro Zrinjski te ju je sa sobom ponio u Sv. Jelenu kod Čakovca, gdje je položena u obiteljsku grobnicu uz grob prve Nikoline žene, Katarine Frankopanke.

Smrt Nikole Zrinjskoga i Sulejmana zaključuje ono razdoblje turske poviesti, gdje je Turska bila na vrhuncu svoje moći. Smrću Sulejmanovom pobliedio je polumjesec i nikad već nije zasjao Sulejmanovim sjajem, a smrću Nikole Zrinjskoga zasvietlila je zviezda danica kršćanskomu svietu, koji je sada malo po malo od obrane prelazio na navalu proti Turčinu. Već suvremenici ciele Evrope priznavali su, da je Nikola Zrinjski bio prvi junak ovoga vieka a jedan od najvećih junaka svih viekova. Ta mu je slava ostala neokrnjena.